

Leo Trotskij

1905

(i utdrag)

1905 fullbordades i oktober 1909, men delar skrevs redan 1907

Översättning: *Kenth-Åke Andersson, Håkan Sundberg* m fl

Inledande kommentar

Trotskijs viktiga verk *1905* finns inte översatt till svenska. Däremot finns sex kapitel helt eller delvis översatta och publicerade var för sig. Jag har här samlat ihop dessa utspridda delar. Det saknas fortfarande många avsnitt och kapitlen 20 och 22, samt talet inför tsarens domstol (del 2) är ofullständiga,. Det är dock en ”bit på vägen” och man kan ju alltid hoppas att någon eller några tar vid och översätter fler delar av verket.

20 april 2008, Martin Fahlgren

Innehåll

Del 1	1
Kapitel 6: Den nionde januari	1
Kapitel 8: Det delegerade arbetarrådets uppkomst	6
Kapitel 20: Sovjetens sista dagar	11
Kapitel 22: Sammanfattning.....	16
Del 2	20
Mitt tal inför domstolen.....	20
Dit.....	22
... och tillbaka	26

Del 1

Kapitel 6: Den nionde januari

Palatsvaktens befälhavare:

Eders Höga Majestät,

Vi kan inte hålla folket tillbaka – Det tränger sig in och ropar:

”Vi vill kasta oss för Tsar Boris fötter, vi vill se tsaren.”

Boris:

Slå upp dörrarna:

Mellan det ryska folket och tsaren

finns det ingen mur

A. Tolstoj: *Tsar Boris*

/

Ers Majestät! Vi arbetare, våra hustrur och barn, de hjälplösa gamla som är våra föräldrar, vi har kommit till Ers Majestät för att söka rättvisa och beskydd. Vi är mycket fattiga, förtryckta och nedtyngda av bekymmer vi inte orkar bära. Vi förolämpas och betraktas inte som mänskliga varelser, vi behandlas som slavar som i tystnad måste acceptera sin lott. Och vi har uthärdat men vi drivs allt djupare in i laglöshet, okunnighet och tiggeri. Despotism och godtycke stryper oss och vi håller på att kvävas. Ers Majestät, vår kraft är på upphällning! Gränsen för vårt tålamod är nått. Det hemska ögonblick har kommit när det är bättre att dö än att fortsätta lida outhärdliga kval.

Så började Petersburgarbetarnas ryktbara petition. I dessa rader klingar må hända proletariats hot mer övertygande än de lojala undersåtarnas vädjan. Petitionen fortsatte med att beskriva allt förtryck och alla förödmjukelser som folket måste stå ut med. Den räknade upp allting, från ouppvärmda fabriker till landets politiska laglöshet. Den krävde amnesti, medborgerliga friheter, skiljande av kyrkan från staten, åtta timmars arbetsdag, anständig lön och en gradvis jordöverföring till folket. Men som främsta krav satte den sammankallandet av en konstituerande församling genom allmän och lika rösträtt. Petitionen slutade på följande sätt:

Detta, Ers Majestät, är de viktigaste behoven som vi framställer för er. Ta befälet och svär att de ska tillfredställas och ni kommer att göra Ryssland till ett stort och ärorikt land och för evigt skriva in ert namn i våra och våra efterkommandes hjärtan. Men om ni inte godkänner dessa behov, om ni inte lyssnar till vår vädjan, då ska vi dö här, här på torget framför Ert palats. Vi har ingen annanstans att ta vägen och ingen annan sak att tjäna. Framför oss finns bara två vägar: mot friheten och lyckan eller mot graven. Ers Majestät, peka ut en av dessa vägar för oss och vi ska följa den, även om den leder till döden. Låt våra liv offras för det Ryssland som lidit så länge. Vi är inte bedrövade över detta offer, vi ska utföra det villigt.

Och de offrade sig.

Arbetarnas petition ersatte inte bara de liberala resolutionernas dimmiga fraser med den politiska demokratins bitande paroller, utan fyllde också dessa paroller med ett klassinnehåll genom att kräva strejkrätt och åtta timmars arbetsdag. Dess historiska betydelse ligger dock inte i texten utan i gärningen. Petitionen var bara förspelet till en handling som förenade de

arbetande massorna. De enades tillfälligt i sin vädjan till en idealiserad monarki och sedan i insikten om att proletariatet och den *verkliga* monarkin var dödsfiender.

Minnet av det som hände lever fortfarande i oss alla. Det hela inträffade inom loppet av endast ett par dagar och utvecklades på ett egendomligt sätt, som om det följt en bestämd plan. Den 3 januari utbröt en strejk vid Putilovverken. Den 7 januari uppgick antalet strejkande till 140 000. Strejken kulminerade den 10 januari. Den trettonde hade man redan börjat återuppta arbetet. Det hela började alltså med en ekonomisk strejk som utlöstes mer eller mindre av en serie tillfälligheter. Den spred sig till tiotusentals arbetare och förvandlades genom detta till en politisk händelse. Strejken organiserades av ”Maskin- och fabriksarbetarnas förening”, en organisation som härledde sitt ursprung till polisen. Radikalerna, vars fraseologiska politik nått en återvändsgränd, brann av otålighet. Otillfredsställd med strejkens rent ekonomiska karaktär drev de ledaren, Gapon, att inta en alltmer politisk hållning. Men han fann ett så djupt missnöje, en sådan vrede och revolutionär energi bland arbetarna att hans liberala uppbackares småaktiga planer totalt drunknade. Socialdemokraterna ryckte fram till främsta ledet. Efter att först ha mottagits med en viss fientlighet, anpassade de sig sedan snabbt till sin åhörarskara och tog kontrollen över den. Deras paroller togs upp av massorna och inlemdes i petitionen.

Regeringen drog sig tillbaka till fullkomlig passivitet. Av vilket skäl? Listig provokation? Patetisk förvirring? Båda delarna. Byråkraterna av prins Svjatopols* sort förlorade huvudet på ett idiotiskt sätt. Trepovs anhang, som var angelägna att få ett slut på ”våren” och följaktligen hoppades på ett blodbad, lät händelserna utvecklas till sin logiska slutpunkt. Telegrafens gavs fullkomlig frihet att informera hela världen om varje stadium i januaristrejken utveckling. Varje portvakt i Paris visste tre dagar i förväg att det skulle inträffa en revolution i Petersburg söndagen den 9 januari. Och den ryska regeringen lyfte inte ett finger för att undvika massakern.

Mötena fortsatte oupphörligt i arbetar”föreningens” elva sektioner. Förslag till petition arbetades fram och planer för marschen till palatset diskuterades. Gapon gick från sektion till sektion och de socialdemokratiska agitatorerna blev heta och föll utmattade till golvet. Polisen försökte inte blanda sig i. Polisen fanns inte.

Som överenskommet var marschen till palatset fredlig utan sånger, banderoller eller tal. Folk var iklädda sina söndagskläder. I vissa delar av staden bar de ikoner och kyrkobanér. Överallt stötte de marscherande på trupper. De bad om tillåtelse att passera. De grät, försökte ta sig runt hindren, försökte bryta sig igenom dem. Soldaterna sköt hela dagen. De döda räknades i hundratal, de sårade i tusental. Det var omöjligt att göra en exakt räkning eftersom polisen förde bort och i hemlighet begravde de dödas kroppar under natten.

Vid midnatt den 9 januari skrev Georgij Gapon:

”Min prästerliga förbannelse över de soldater och officerare som mördar sina oskyldiga bröder och deras hustrur och barn, över folkets förtryckare. Min välsignelse över de soldater som hjälper folket att verka för frihet. Jag ger dem absolution från den militära ed de svurit den förrädaren till Tsar som givit order om att oskyldigt blod ska spillas.”

Historien använde Gapons fantastiska plan för sina egna syften – och allt som fanns kvar för Gapon att göra var att välsigna dess revolutionära resultat med sin prästerliga auktoritet. Vid ett regeringssammanträde den 11 januari föreslog greve Witte, som vid denna tidpunkt inte hade makten, att man skulle diskutera de inträffade händelserna den nionde ”samt åtgärder för

* Prins Svjatopolk-Mirskij var rysk premiärminister vid denna tid.

att förhindra att sådana beklagliga händelser åter skulle inträffa i framtiden.” Wittes förslag förkastades såsom ”inte fallande under regeringens kompetensområde och inte heller uppsatt på sammanträdets dagordning.”

Regeringen lät början av den ryska revolutionen passera obemärkt eftersom denna revolution inte var uppsatt på mötets dagordning.

//

De historiska händelserna den 9 januari antog former som givetvis inte kunde ha förutsagts av någon. Den präst som historien under ett par dager så oväntat placerade i spetsen för de arbetande massorna, satte avtryck av sin personlighet, sina åsikter och sin prästerliga status på skeendet. Dessa händelsers verkliga innehåll doldes genom sin form för många granskande ögon. Men den 9 januari inre betydelse sträcker sig långt utöver symboliken i processionen till Vinterpalatset. Gapons prästkappa spelade bara en stödjande biroll i detta drama, huvudpersonen var proletariatet. Proletariatet påbörjade en strejk, enades, förde fram politiska krav, gick ut på gatorna, samlade ett entusiastiskt stöd från hela befolkningen, gick till konfrontation mot militären och inledde den ryska revolutionen. Gapon skapade inte Petersburgarbetarnas revolutionära energi, utan snarare frigjorde han den, till sin egen förvåning. Denne prästson, denna teologistudent, denna agitator, så tydligt uppmuntrad av polisen, upptäckte plötsligt att han befann sig i spetsen för en hundratusenhövdad folkmassa. Den politiska situationen, prästkappan, de dittills politiskt tämligen omedvetna massornas elementära upphetsning och den sagolikt snabba händelseutvecklingen förvandlade Gapon till en ”ledare”.

Som fantast med en psykologisk underström av äventyrlighet, som sydlänning med ett blodfullt temperament men med en viss aura av förtroende, med sin totala okunnighet i samhällsfrågor, hade Gapon lika små möjligheter att styra händelseutvecklingen som att förutse den. Den körde fullkomligt över honom.

Liberalerna envisades under lång tid med att hävda, att hela hemligheten bakom händelserna den 9 januari fanns att söka i Gapons personlighet. De ställde honom i kontrast till socialdemokraterna, som vore han en politisk ledare med insikt i hemligheten hur man skulle kontrollera massorna, och socialdemokraterna en doktrinär sekt. Men då glömmes de att händelserna den 9 januari aldrig inträffat om inte Gapon konfronterats med flera tusen politiskt medvetna arbetare som genomgått socialismens skola. Dessa skapade omedelbart en järnring runt honom, som han aldrig kunnat bryta sig igenom även om han hade velat. Men han gjorde inget försök att bryta sig loss. Hypnotiserad av sin egen framgång, lät han sig bäras iväg av flodvågen. Men även om vi genast dagen efter den blodiga söndagen tillskrev Gapon en helt underordnad politisk roll, övervärderade vi alla utan tvekan betydelsen av hans personlighet. I sin våldsamma heliga vrede med en prästerlig förbannelse på sina läppar, tedde han sig på lite avstånd nästan som en biblisk figur. Det föreföll som om en mäktig revolutionär ande vaknat inom denne unge präst, anställd vid ett övergångsfängelse i Petersburg. Och vad hände? När ljusen brunnit ut sågs plötsligt Gapon av alla som den politiska och moraliska medelmåttan i verkligheten var. Hans posering inför det socialistiska Europa, hans patetiska ”revolutionära” skrivelser från utlandet, lika okänsliga som naiva, hans återkomst till Ryssland och konspiratoriska förhållande till regeringen, de silverpenningar som greve Witte utdelade, de storvulna och absurda intervjuer med Gapon i den konservativa pressen, och slutligen det usla förräderi som betydde slutet för honom – allt detta krossade de illusioner som fanns när det gällde Gapon av den 9 januari.

Vi kan inte låta bli att citera de elaka ord som de österrikiska socialdemokraternas ledare, Viktor Adler, fällde när han fick läsa det telegram som omtalade att Gapon lämnat Ryssland: ”Synd... hans namn hade framträtt i bättre dager i historien om han försvunnit från scenen lika mystiskt som han dök upp där. Vi skulle då haft kvar en underbart vacker romantisk legend om prästen som öppnade slussportarna till den ryska revolutionen. Det finns män som passar bättre i rollen som martyrer än som partikamrater”, tillade Adler med den för honom typiska subtila ironin.

///

”Det finns ännu inte i Ryssland något som kan kallas ett revolutionärt folk.” Så skrev Peter Struve i sin exiltidning *Osvoboždenije* (Frigörelse) den 7 januari 1905 – exakt två dagar innan livregementena krossade Petersburgsarbetarnas demonstration.

”Det finns ännu inte i Ryssland något som kan kallas ett revolutionärt folk”, sade den ryska liberalismen med en avfällig socialist som språkrör. Denna liberalism som under tre månaders oavbrutna festtalande lyckats intala sig själv att den hade huvudrollen på den politiska scenen. Uttalandet hann knappt nå Ryssland innan telegrammen med den stora nyheten om att den ryska revolutionen inletts började strömma ut till världens alla hörn.

Vi hade väntat på den, vi hade aldrig tvivlat på den. Under många år hade den utgjort den enda logiska slutsatsen av vår ”doktrin”, vilken häcklades av medelmåttor från alla politiska schatteringar. De trodde inte på proletarietets revolutionära roll utan istället på *Zemstvo*-petitionernas* kraft, på Witte, på Svjatopolk-Mirskij, på dynamitladdningar. De trodde på varenda politisk fördom som fanns. Vår tro på proletarietet var det enda de tyckte var fördomsfullt.

Inte bara Struve utan även den ”bildade publik” till vilken han alltmer kommit att vända sig, togs med överraskning. Med ögonen vitt uppspärade i skräck satt de kraftlösa och tittade ut genom sina fönster på det historiska drama som spelades upp. Intelligentians ingripande i händelseförloppet var i sanning ynkligt och försumbart. En vald delegation litteratörer och professorer besökte prins Svjatopolk-Mirskij och greve Witte ”i förhoppningen om att kunna belysa problemen på ett sådant sätt att bruket av militärt våld skulle kunna undvikas” förklarade den liberala pressen. Ett berg befann sig i rörelse mot ett annat berg och denna handfull demokrater trodde att en visit i ett antal ministrars sällskapsrum skulle räcka för att stoppa det oundvikliga. Svjatopolk vägrade ta emot delegationen. Witte gjorde bara uppgivna gester. Och sedan, som om de lät sig utnyttjas av Shakespeares metod att införa ett farsartat element i en stor tragedi, utropade polisen den patetiska delegationen till ”provisorisk regering” och förde den till Peter och Paulfästningen.

Och ändå drog januaridagarna upp en skarp skiljelinje på det formlösa och dimmiga fält som intelligentians politiska samvete utgjorde. Intelligentian förpassade tillfälligt vår traditionella liberalism med dess förtröstan i en lycklig successionsordning bland regeringspersonligheterna till arkiven. Svjatopolk-Mirskijs stupida regim hade varit denna sorts liberalismens främsta blomning och den reformistiska regeringsdeklarationen av den 12 december dess mognaste frukt. Men den 9 januari svepte undan dessa ”vårtecken”, ersatte dem med militär-diktatur, gav obegränsad makt till Prepov, den icke bortglömda general som just avsatts från posten som polischef i Moskva. Vid samma tid klargjordes skillnaden mellan demokrater och den officiella oppositionen alltmer i de liberala kretsarna. Det arbetarna gjorde stärkte de

* Zemstvoerna var provinsiella eller kommunala råd som enbart hade ekonomiska och kulturella funktioner. Zemstvo-petitioner var resolutioner som antagits av dessa rådgivande organ och som sändes vidare till regeringen av liberalerna i deras kamp för en konstitution.

radikala elementens ställning inom intelligentsian, precis som *Zemstvo*-kongresserna tidigare gett de opportunistiska grupperna ett trumfkort på hand. För första gången konkretiserades frågan om den politiska friheten i vänsteroppositionens medvetande. De kom att se den i termer av kamp, styrkeförhållanden och de mäktiga folkliga massornas offensiv. Och nu betraktades det revolutionära proletariatet – som igår var ett politiskt påhitt av marxisterna – som ett mäktigt faktum.

”Kan någon i detta ögonblick”, skrev den inflytelserika liberala veckotidningen *Pravo*, ”betvivla det ryska stadsproletariatets historiska uppgift? Det är uppenbart att denna fråga åtminstone för närvarande har lösts – inte av oss, utan av de arbetare som under de oförglömliga januaridagarna, genom den hemska och blodiga händelseutvecklingen skrev in sina namn i Rysslands sociala rörelses heliga bok.” Det hade endast gått en vecka mellan det att Struves artikel publicerats och dessa rader; ändå ligger det en hel historisk epok mellan dem.

IV

För den kapitalistiska bourgeoisien var den 9 januari en vändpunkt.

Under åren just före revolutionen hade det till kapitalets stora missnöje vuxit fram en form av regeringsdemagogi (de s k Zubatov-skolan). Dess målsättning var att provocera arbetarna till ekonomiska konflikter med fabriksägarna och på det viset avleda dem från konflikten med staten. Men nu, efter den blodiga söndagen, kom det normala industrilivet att helt avstanna. Man arbetade bara under korta perioder, i intervallen mellan utbrotten av oro. De enorma profitema från leveranserna till de väpnade styrkorna gick inte till industrin utan till en liten grupp privilegierade och rovlystna monopolinnehavare. Det fanns inget som kunde förlika industrin med det alltmer växande kaostillståndet. Den ena branschen efter den andra gick över till oppositionen. Börsmäklarföreningar, industrikongresser, s k konsultbyråer – dvs dolda kartellbildningar – och andra kapitalistiska organisationer, bara igår politiskt oskuldfulla, vädrade nu sitt bristande förtroende för den autokratiska polisstaten och började tala liberalismens språk. Stadsköpmannen visade att, när det gällde oppositionen, stod han inte efter den ”upplyste” jordägaren. Dumorna anslöt sig inte bara till *Zemstvo*-församlingarna, utan de övertog i vissa fall även ledningen för dem. Och Moskva-duman, som var en köpmannaorganisation, förflyttade sig fram till första ledet.

Kampen mellan olika kapitalistiska sektorer, för att få förmåner och understöd från finansdepartementet, minskade till förmån för det allmänna kravet på att återupprätta den civila och statliga ordningen. Istället för, eller vid sidan av de enkla tankegångarna om förmåner och stöd, växte det fram mer sammansatta idéer om att utveckla produktivkrafterna och den inhemska marknaden. Sida vid sida med dessa tongivande idéer, dök det upp ett intensivt intresse för hur bondemassorna och arbetarna skulle lugnas i alla petitioner, memoranda och resolutioner från kapitalets organisationer. Kapitalet var missnöjt med polisförtryck som universalmedel. Repressionen kunde liknas vid ett rep, som piskade arbetarnas levande kroppar med ena änden och slog mot industrimagnaternas plånböcker med den andra. Kapitalet drog alltså slutsatsen, att den kapitalistiska utsugningens fredliga utveckling krävde en liberal regim. ”Även du, min Brutus” grymtade den reaktionära pressen när den såg hur de gamla troende Moskva-köpmännen, stöttepelare för den gamla traditionen, stödde de konstitutionella ”plattformarna”. Men grymtandet lyckades inte stoppa textilindustrins Brutus. Han var tvingad att politiska följa sin paraboliska bana för att vid årets slut, när den proletära rörelsen nådde sin kulmen, åter träda fram till försvar för den enda, heliga och odelbara polispiskan.

V

Men massakern i januari fick sin mest djupgående och betydelsefulla effekt på det ryska proletariet. En väldig strejkväg svepte över hela landet och skakade om hela nationen. Enligt ungefärliga beräkningar spred sig strejken till 122 städer och samhällen, till flera gruvor i Donets-bäckenet och till järnvägen. De proletära massorna befann sig i rörelse och rörelsen omfattade nästan varenda individ i denna massa. Strejkerna drog in ungefär en miljon män och kvinnor. Under nästan två månader regerade strejken landet, utan någon plan, i många fall utan att föra fram några krav. Den avslutades, påbörjades igen och löd bara den instinktiva solidariteten.

Under strejkvägens höjdpunkt, i februari 1905 skrev vi:

Efter den 9 januari känner revolutionen ingen slut. Den är inte längre tillfreds med det underjordiska arbetet att väcka nya befolkningsskikt till medvetande. Den genomför nu en öppen och hastig mobilisering av sina stridskompanier, sina regementen, bataljoner och divisioner. Proletariatet utgör denna armés huvudstyrka och det är därför som revolutionen gjort strejken till sitt medel att genomdriva mobiliseringen.

Yrkesgrupp efter yrkesgrupp, fabrik efter fabrik, stad efter stad, slutar att arbeta. Järnvägspersonalen fungerar som strejkens utlösare, och järnvägslinjerna är den kanal längs vilken den sprids som en epidemi. Ekonomiska krav förs fram och tillfredsställs helt eller delvis nästan omgående. Men varken strejkens början eller slut bestäms helt av kravens natur eller av hur de bemöts. Strejken utbryter inte på grund av att den ekonomiska kampen uttryckts i vissa, noga bestämda krav, utan tvärtom så utväljs och formuleras kraven därför att det måste bli en strejk. Arbetarna måste inför sig själva, inför arbetarna i andra delar av landet, och slutligen inför nationen som helhet, visa sin ackumulerade styrka, sin klasskänsla och sin kampberedskap. Allting måste underordna sig det allmänna revolutionära uppsvinget. De strejkande själva, de som understödjer dem, de som är skrämde av dem och de som hatar dem, alla inser de eller har de på känn att denna våldsamma strejk som hoppar från plats till plats, tar sats igen och rusar framåt som en virvelvind – att denna strejk inte bara är något i sig utan att den lyder revolutionens vilja som sänt ut den över landet. Över strejkens operationsområde – och detta utgörs av landet i sin helhet – hänger det något hotande, bistert och utmanande.

Efter den 9 januari känner revolutionen inget slut. Utan att bry sig om något hemlighetsmakeri, helt öppet, ljudligt och medan den skojar med livets rutinmässighet och förkastar dess bedövande tristess, leder oss revolutionen mot sin egen höjdpunkt.

(Översättning: Håkan Sundberg)

Kapitel 8: Det delegerade arbetarrådets uppkomst

Oktober, november och december månad 1905 är den revolutionära kulmens tid. Den börjar med att Moskvas tryckeriarbetare strejkar – i begränsad omfattning – och slutar med att regeringen förstör den stad, där de ryska tsarerna kröntes. Med undantag för slutakten i Moskva-upproret är det emellertid inte staden Moskva, som står i centrum för händelserna under denna period.

Man kan aldrig jämföra Petersburgs roll för den ryska revolutionen med den roll Paris spelade under 1700-talets revolution. Eftersom Frankrike var allmänt ekonomiskt efterblivet och hade ett primitivt kommunikationsnät, och eftersom förvaltningen var så centraliserad, kom Paris i själva verket att hysa hela revolutionen innanför sina stadsmurar. Hos oss är det inte så. I Ryssland hade den kapitalistiska utvecklingen åstadkommit, att det uppstod självständiga härdar för revolutionen överallt där det fanns storindustriella centra. Härdarna var självständiga, men kommunicerade intimt med varandra. Järnvägar och telegrafnät

decentraliserade revolutionen trots att staten till sin karaktär var centraliserad, men samtidigt ledde kommunikationsnätet till att revolutionen på det lokala planet blev enhetlig. Även om man således kan erkänna Petersburgs stämma som den mest betydelsefulla, den tongivande, så innebär detta inte, att denna stämma skulle ha koncentrerat revolutionen till Nevskij Prospekt eller Vinterpalatset. Däremot innebär det, att huvudstadens lösenord och stridsmetoder gav ett kraftigt, revolutionärt eko över hela landet. I det avgörande ögonblicket kom Petersburgs sätt att organisera sig och tonfallet i stadens press att gälla som mönster för landsorten. De lokala händelserna ute i landsorten hade, med undantag för myterierna inom flottan och i fästningarna, ingen självständig betydelse.

Om vi nu finner det rätt och riktigt att ställa huvudstaden vid Neva i centrum för händelserna år 1905, så måste vi ge den främsta platsen inom Petersburg åt det delegerade arbetarrådet, inte bara därför att det är den största arbetarorganisation Ryssland hittills skådat, och inte heller därför att rådet i Petersburg blev till mönster för Moskva, Odessa och en rad andra städer, utan framför allt därför att denna renodlat proletära klassorganisation framträdde som revolutionens organisation *par excellence*. Rådet var den axel, kring vilken alla händelser roterade, alla trådar spansns kring dess nät, och från detta råd utgick ålla stridsparoller.

Vad var då egentligen detta råd?

Det delegerade arbetarrådet var resultatet av ett objektivt, av händelsernas gång framtvingat behov av en organisation, som skulle kunna representera auktoriteten utan att vara bunden av tradition, en organisation, som omedelbart skulle kunna ena de spridda massorna – hundratusentals människor – utan att sätta just någon organisatorisk hämsko på dem, en organisation, som skulle kunna förena proletariatets olika revolutionära impulser, som skulle vara initiativkraftig och samtidigt automatiskt kunna kontrollera sig själv, och – framför allt – en organisation, som man kunde skapa på kortare tid än ett dygn. Socialdemokraterna, som hade en hemlig, stark organisation på några hundra arbetare, och som dessutom utövade ett starkt politiskt inflytande på några tusen av Petersburgs arbetare, gav visserligen en paroll åt massorna genom att rikta det politiska strålkastarljuset på deras elementära erfarenheter – men socialdemokraterna var inte starka nog att ena de väldiga massorna i en levande *organisation*, kanske främst emedan de alltid skött större delen av sitt arbete på konspirationsnivå, utom synhåll för massorna. Socialrevolutionärerna led av samma sjuka: underjordisk existens, och dessutom av svaghet, och brist på ståndaktighet. Stridigheterna mellan de båda jämnstarka socialdemokratiska fraktionerna å ena sidan, och mellan socialdemokraterna och socialrevolutionärerna å andra sidan framtvingade skapandet av en *partilös* organisation. För att kunna gälla som auktoritet för massorna måste denna organisation redan dagen efter sin tillkomst fungera på grundval av en ytterst vidsträckt representation. Vad skulle man nu acceptera för grundläggande princip? Svaret gav sig självt. Eftersom produktionsprocessen var det enda band, som förenade det dittills oorganiserade proletariatet, måste man basera representationen på fabriker och övriga verk.* Senator Schidlowskijs kommitté gällde som organisatoriskt precedensfall.

Det var den ena av Petersburgs båda socialdemokratiska organisationer som tog initiativet till skapandet av en revolutionär, autonom arbetarorganisation, och dagens datum var den 10 oktober – den dittills största av alla strejker nalkades alltså. Redan den 13 oktober hade det delegerade arbetarrådet in spe sitt första sammanträde i Teknologiska institutets byggnad.

* Man valde en delegat per 500 arbetare. De mindre hantverksföretagen gick samman i grupper för att välja. Också fackföreningarna hade rätt till representation. – Det måste emellertid noteras, att siffernormerna inte tillämpades särskilt strängt: det förekom att 100-200 arbetare (ibland ännu färre) utsåg en delegat. (1909)

Endast 30-40 delegater var närvarande, och man beslöt att uppmana huvudstadens proletariat till en politisk generalstrejk och till att utse delegater.

Det första sammanträdet upprop lyder: ”Arbetarklassen tar nu sin tillflykt till det sista maktmedel världens arbetarrörelse förfogar över – generalstrejken. I Ryssland kommer det att hända viktiga saker inom de närmaste dagarna. Dessa händelser kommer att för lång tid framöver avgöra arbetarklassens öde, och vi måste möta dem med full beredskap, eniga genom vårt samfälliga råd (sovjet) ...”

Detta oerhört viktiga beslut fattades enhälligt – och utan någon som helst strid om generalstrejken, dess metoder, mål och möjligheter. Just dessa frågor åstadkom ju däremot några månader senare en lidelsefull idédebatt inom vårt tyska parti. Det är meningslöst att söka förklara denna skillnad med olikheter i nationalkaraktärerna – det är ju tvärtom så, att vi ryssar har en sjuklig böjelse för taktiska grubblerier och för att analysera framtida händelser sönder och samman. Orsaken ligger i stället i tidens revolutionära karaktär. Från sin tillkomst och till sin undergång arbetade rådet under starkt tryck från den revolutionära elementarkraften, som helt hänsynslöst brusade förbi varje form av politiskt medvetet arbete.

Varje steg i arbetarrepresentationen var bestämt i förväg, och ”taktiken” låg klar. Stridsmetoderna behövde man aldrig rådslå om, det fanns knappast tid nog att förena dem till en formel...

* * *

Med säkra steg närmade sig oktoberstrejken sin kulmen. I spetsen gick metallarbetarna och boktryckarna. De var de första som gått ut i striden, och den 3 oktober formulerade de skarpt och tydligt sina politiska paroller.

”Vi proklamerar en politisk strejk”, deklarerade Obuchovfabriken, denna revolutionens högborg, ”och vi skall kämpa ända till slutet för att Man på grundval av allmän, lika-berättigad, direkt och hemlig valrätt sammankallar en konstituerande församling, som skall grunda en demokratisk republik i Ryssland.”

Arbetarna vid elektricitetsverken kom med samma krav och deklarerade: ”Vi skall, tillsammans med socialdemokraterna, kämpa för våra krav, och vi förklarar oss inför hela arbetarklassen redo att med vapen i hand stå upp för folkets totala befrielse.”

Arbetarna i boktryckarbranschen formulerade ögonblickets uppgifter med ännu större skärpa, då de sände sina representanter till det delegerade arbetarrådet:

”Då vi finner att enbart arbetsnedläggelse utgör en alltför passiv stridsform, beslutar vi oss härmed för att förvandla den strejkande arbetarklassen till en revolutionsarmé, d.v.s. för att ofördröjligen organisera kampgrupper. Kampgrupperna bör sörja för att de arbetande massorna i övrigt beväpnas, t.ex. genom att plundra vapenlager och så långt det är möjligt avvärja polis och soldater.” Denna resolution var inte något tomt ordsvammel. Boktryckarnas kampgrupper beslagtogs med stor framgång de största tryckerierna och använde dem för att trycka ”Meddelanden från det delegerade arbetarrådet” (*Izvestija Soveta Rabotjich i Deputatov*), och hjälpte på ett mycket förtjänstfullt sätt till med att genomföra post- och telegrafstrejkerna.

Den 15 oktober var de flesta textilfabrikerna fortfarande i drift. Arbetarrådet använde åtskilliga metoder för att förmå de icke-strejkande arbetarna att träda i strejk – alltifrån skriftliga upprop till tvångsmetoder. Man behövde emellertid aldrig tillgripa de hårdaste medlen. Där

det inte hjälpte med tryckta upprop, räckte det med att ett antal arbetare trädde i strejk – på sina ställen var det endast ett fåtal – för att man skulle åstadkomma arbetsnedläggelse.

En av rådets delegater berättar: ”Jag går förbi Peklije-fabriken och ser, att man arbetar där. Jag ringer på, och anmäler mig som medlem i arbetarrådet. – ‘Vad vill ni?’ frågar förmannen. – ‘Å arbetarrådets vägnar kräver jag, att er fabrik genast stängs.’ – ‘Jaha. Vi slutar arbeta klockan 3.’”

Redan den 16 oktober hade samtliga textilfabriker lagt ner arbetet. Det var endast i stadens centrum som handeln fortgick. I arbetarkvarteren var alla affärer stängda. I och med att arbetarrådet sörjde för att strejken spreds i allt vidare cirklar, utvidgades och stärktes den av sig själv. Varje strejkande fabrik valde en representant, försåg honom med det nödvändiga mandatet, och sände honom till rådet. Vid det andra sammanträdet hade man redan representanter för 40 stora företag, 2 fabriker och 3 fackföreningar: boktryckarnas, de handelsanställdas och de kontorsanställdas. Detta sammanträde hölls i Teknologiska institutets hörsal för fysik, och det var det första sammanträde, som författaren till dessa rader deltog i.

Dagens datum var den 14 oktober, och både strejken och splittringen inom regeringen närmade sig den kritiska punkten. Samma dag tillkom Trepovs berömda påbud: ”Skjut inga varningsskott, spara inte på patronerna!” Följande dag, den 15 oktober, insåg Trepov plötsligt, att ”kravet på allmänna möten var aktuellt bland folket”, han förbjöd mötena på högskolorna och lovade att ställa tre av stadens offentliga lokaler till förfogande för sådana möten. ”Vilken kovändning inom loppet av ett dygn”, skrev vi i ’Meddelanden från det delegerade arbetarrådet’ (*Izvestija...*), ”i går var det bara patroner, som var aktuella, och i dag är det redan allmänna möten. Och den blodtörstiga skurken har rätt: under dessa kampens dagar mognar folket för varje timme!”

Trots förbudet var högskolorna fyllda till bristningsgränsen kvällen den 14 oktober. Det hölls möten överallt. Svaret till regeringen löd: ”Vi som församlats här deklarerar härmed, att vi, Petersburgs revolutionära folkmassor, inte får plats i de rättfällor general Trepov inbjudit oss till. Vi ber att få deklarerat, att vi liksom förut ämnar samlas i högskolorna, fabriker, på gatorna och varhelst vi finner det nödvändigt.”

Jag förflyttade mig från Teknologiska institutets festsal, där jag ställt kravet att rådet borde utrusta en arbetarmilis, över till föreläsningssalen för fysik. Där såg jag för första gången det kvällen förut konstituerade delegerade arbetarrådet. I bänkarna satt cirka 100 arbetarrepresentanter och medlemmar i revolutionära partier. Vid bordet längst fram satt ordföranden och sekreteraren. Sammanträdet påminde mera om ett krigsråd än om ett parlament. Jag kunde inte finna några tendenser till den pratsjuka, som annars brukar utmärka alla representationsorgan. De frågor man diskuterade, spridandet av strejken och kraven på rådet, hade en rent praktisk karaktär och behandlades sakligt, kortfattat och energiskt. Man kände, att varje enskilt moment var viktigt. Ordföranden hejdade beslutsamt varje tendens till retorik, med helhjärtat stöd från de sammanträdandes sida.

En särskild deputation fick i uppdrag att kräva följande av kommunalrådet: 1. Omedelbara åtgärder för att lösa frågan om livsmedelsförsörjning för de många tusen arbetarna; 2. Sammanträdeslokaler; 3. Inställelse av samtliga krediter för polis, gendarmeri etc.; 4. medel att beväpna Petersburgs proletariat, som kämpar för sin frihet.

Eftersom kommunalrådet var sammansatt av byråkrater och husägare var dessa radikala krav endast av betydelse som agitationsmedel. Rådet hyste inga illusioner i det fallet. Man väntade sig inga praktiska resultat – och fick inte heller några.

Den 16 oktober mottog Petersburgs kommunalråd rådets deputation i ”privat konferens”. Detta skedde efter en rad äventyrliga händelser, ett arresteringsförsök etc. – observera, att allt detta ägde rum innan författningsmanifestet publicerats.

Inledningsvis beslöt kommunalrådet i enlighet med ett krav från deputationens sida – energiskt understött av en grupp kommunalråd, – att om någon arbetardelegerad arresterades, så skulle man via ordföranden i kommunalrådet deklarerat för stadskommendanten, att kommunalrådsmedlemmarna ansåg arrestering av delegater som en kränkning av kommunalrådet. Först sedan detta genomdrivits, övergick man till att ställa ovannämnda krav.

Deputationens talesman, kamrat Radin (den nu avlidne kamrat Knunianz) avslutade sammanträdet med följande ord:

Den omvälvning, som nu försiggår i Ryssland, är en borgerlig omvälvning, och den ligger i de härskande klassernas intresse. Det torde alltså vara av intresse för er, mina herrar, att den snart når sin fullbordan. Om ni besitter någon som helst förmåga att blicka in i framtiden, och om ni verkligen har någon blick för vad som är av betydelse för er egen klass, så måste ni med all kraft hjälpa folket att så snabbt som möjligt vinna seger över absolutismen. Vi är inte i behov av sympatitytringar från er sida, och inte heller av något platonskt stöd för våra krav. Vi fordrar, att er hjälp tar sig uttryck i en mängd praktiska handlingar.

Till följd av ett mot folket fientligt valsystem återfinns denna halvannamiljonstads ekonomiska tillgångar i händerna på representanter för några tusen kapitalister. Det delegerade arbetarrådet kräver - och vi har rätt att kräva i stället för att be, eftersom vi representerar några hundratusen arbetare gentemot er minoritet väljare! – det delegerade arbetarrådet kräver, att stadens ekonomiska tillgångar ställs till förfogande för täckande av alla invånares behov. Eftersom kampen mot absolutismen för närvarande är vår viktigaste politiska uppgift, och eftersom vi behöver möteslokaler för att kunna fullfölja denna kamp, så får ni vara så goda och ställa stadens byggnader till förfogande!

Vi behöver pengar för att kunna fortsätta strejken – använd stadens medel för detta ändamål, och inte för att stödja polisen eller gendarmeriet!

Vi behöver vapen för att kunna tillkämpa oss friheten och försvara den – ge oss pengar, så att vi kan skapa en proletärmilis!

Skyddad av en grupp kommunalråd lämnade deputationen sedan sammanträdeslokalen. Kommunalarrådet hade tillbakavisat rådets alla väsentliga fordringar och uttryckt sitt förtroende för polisen såsom ordningens väktare.

* * *

Allteftersom oktoberstrejken utvecklades och spreds, kom sovjeten helt naturligt att utgöra centrum för den politiska uppmärksamheten. Dess betydelse växte för varje timme. Framför allt var det industriproletariatet, som slöt upp kring sovjeten, men också järnvägsarbetarförbundet upprättade intima kontakter. ”Kronan bland förbunden”, som redan från den 14 oktober deltagit i strejken, måste från allra första början erkänna sovjetens protektorat. Talrika strejkkommittéer, exempelvis bland ingenjörerna, advokaterna, regeringstjänstemännen, rättade sina åtgärder efter sovjetens beslut. Genom att de enskilda organisationerna underkastade sig sovjeten, kom den att utgöra revolutionens kärna.

Men samtidigt ökade oenigheten i regeringsleden.

Trepov marscherade obönhörligt mot *sitt* mål och sneglade redan vid denna tidpunkt kärleksfullt på sina kanoner. Den 12 oktober tvingade han Nikolaus att utse honom till överhuvud för hela Petersburgs garnison. Redan den 14:e befallde han att man inte skulle spara på patronerna. Han delade in staden i fyra militärområden, vart och ett med en general i spetsen.

I sin egenskap av generalguvernör hotade han alla livsmedelshandlare med utvisning inom ett dygn, om de stängde sina affärer. Den 16:e lät han stänga alla högskolor och ockuperade dem med militärhjälp. I själva verket etablerade han ett krigstillstånd, men utan att saken formellt uttrycktes så. Beridna patruller bedrev terror på gatorna. Han hade militär utplacerad överallt – i de statliga instituten, i alla offentliga lokaler och på gårdarna till privathus. När t.o.m. medlemmarna i den kejsrerliga baletten anslöt sig till de strejkande, begagnade Trepov tillfället att fylla den tomma teatern med soldater. Han visade tänderna, gnuggade händerna och beredde sig på ordentliga tag.

Men Trepov bedrog sig. Segrade gjorde de byråkrater, som var fientligt sinnade mot honom, och som tänkt sig en bedräglig överenskommelse med historien. För detta ändamål inkallade man Witte som medlem i regeringen.

Den 30 oktober skingrade Trepovs hejdukar det delegerade arbetarrådets sammanträde. Men sovjeten fann en utväg att sammanträda en andra gång: den beslöt, att strejken skulle fortsätta med fördubblad energi, uppmanade arbetarna att inte betala någon hyra eller betala för några varor, förrän de återupptagit arbetet, och uppmanade husägare och affärsinnehavare att inte lagsöka arbetare för utebliven betalning.

Samma dag, den 17 oktober, utkom det första numret av ”Meddelanden från det delegerade arbetarrådet”.

Och samma dag undertecknade tsaren författningsmanifestet.

Kapitel 20: Sovjetens sista dagar

Det delegerade arbetarrådet hade ingen möjlighet att efter Khrustalevs arrestering lämna stridsskådeplatsen; som fritt valt parlament för arbetarklassen hade det just på grundval av sin öppna, för alla väl synliga verksamhet blivit till den makt det var. Att upplösa organisationen skulle ha inneburit att lämna fienden fritt spelrum. Alltså återstod endast det andra alternativet: att ställa konflikten på sin spets. På exekutivkommitténs sammanträde den 9 december fordrade representanten för det socialrevolutionära partiet en deklaration med innebörden, att sovjeten skulle komma att besvara varje repressalieåtgärd från regeringens sida med ett terrordåd. Vi motsatte oss detta förslag: nu, då vi hade så kort tid på oss före stridigheterna, var det ytterst väsentligt, att vi knöt banden fastare med övriga städer, med bönderna, järnvägsarbetarna, post- och telegrafjänstemännen och armén (redan i mitten av november hade vi för detta ändamål sänt ut två delegater, en till landets södra delar, den andre till Volga-området). Vi ansåg, att en jakt på enstaka ministrar endast skulle åstadkomma, att exekutivkommitténs hela energi och uppmärksamhet togs i anspråk för detta ändamål.

Därför motionerade vi om att till sovjetens allmänna sammanträde skulle inlämnas följande resolution: ”Den 26 november arresterade regeringen ordföranden i det delegerade arbetarrådet, kamrat Khrustalev-Nosar. Det delegerade arbetarrådet väljer ett provisoriskt presidium och fortsätter förberedelserna för väpnat uppror.” Tre personer föreslogs till detta presidium: den föredragande i exekutivkommittén, Janovskij, (det var författaren till denna bok, som i sovjeten figurerade under detta namn), kassören Vedenskij (Svertsjkov) och Obuchov-fabrikens delegat, arbetaren Slydnev.

Följande dag höll sovjeten plenarsammanträde, som vanligt offentligt. 302 delegater var närvarande. Stämningen var nervös, och många sovjetmedlemmar krävde ett omedelbart och otvetydigt svar på regeringens övergrepp. Efter en kort diskussion antog sammanträdet enhälligt exekutivkommitténs resolution och valde genom slutna omröstning de av exekutivkommittén föreslagna kandidaterna.

Därefter redogjorde den närvarande representanten för bondeförbundets Kommitté för den resolution, som bondeförbundets möte antagit i november, och som gick ut på att man varken skulle ge regeringen rekryter eller skatter, och att man skulle lyfta sina tillgodohavanden hos riksbank och sparkassor. Med hänsyn till det faktum, att exekutivkommittén redan den 23 november antagit en resolution, där arbetarna uppmanades att ”med hänsyn till den hotande statsbankrutten endast acceptera löneutbetalningar i guldmünt, samt att återkräva pengar insatta på sparkassorna”, beslöt man att nu generalisera dessa åtgärder för finansbojkott och publicera dem i form av ett manifest till arbetarna från sovjeten, bondeförbundet och de socialistiska partierna.

Skulle man kunna fortsätta med proletärparlamentets sammanträden? Det var omöjligt att få klarhet i den saken. Sammanträdet enades om att överlåta sovjetens funktioner på exekutivkommittén, för den händelse att det skulle visa sig omöjligt att kalla till sammanträde, och man beslöt att i så fall utöka exekutivkommitténs medlemsantal. Den 3 december arresterades sovjeten, och då överläts i enlighet med detta beslut samtliga befogenheter på den andra sovjetens exekutivkommitté.

Därefter mottog plenarsammanträdet de hälsningar, som förmedlats från de klassmedvetna soldaterna i den finska bataljonen, från det polska socialistiska partiet och från det allryska bondeförbundet. Bondeförbundets delegat lovade de revolutionära böndernas broderliga stöd i avgörandets stund. Under stort jubel och förtjusta tillrop från delegater och gäster skakade bondeförbundets representanter och sovjetens ordförande hand med varandra. Inte förrän sent på natten förklarades sammanträdet för avslutat. De sista som lämnade sina platser var den avdelning poliser, som på stadskommendantens befallning hållit vakt vid ingången. För att karakterisera situationen kan man gärna nämna, att en underordnad polisman samma kväll på stadskommendantens uppdrag upplöste ett legalt, fredligt sammanträde av liberala väljare med Miljukov i spetsen ... Majoriteten av Petersburgs fabriker anslöt sig till sovjetens resolution, som också fick genklang i resolutioner från arbetarsovjeterna i Moskva och Samara, från järnvägsarbetarförbundet och post- och telegrafförbunden, liksom i resolutioner från en hel rad lokala organisationer. T.o.m. centralbyrån för ”kronan bland förbunden” förklarade sig solidarisk med sovjetens beslut och sände ut ett upprop till ”landets alla vitala element”, att de borde rusta sig för den förestående politiska strejken och ”för den slutgiltiga väpnade sammanstötningen med fienderna till folkets frihet”.

Inom den liberala och radikala bourgeoisin hade emellertid sympatierna för proletariatet redan svalnat. Situationen skärptes för var dag som gick, och liberalismen, som grämde sig över sin egen överksamhet, hetsade och knorrade mot sovjeten. Småborgarna i gemen med sin ringa känsla för politik intog en med välvilja och vördnad blandad attityd till sovjeten. När de skulle resa någonstans och fruktade att drabbas av en järnvägsarbetarstrejk på resan, ilade de strax iväg till sovjetens kontor för att skaffa upplysningar. Hit kom de också under post- och telegrafstrejken för att lämna telegram; ty om kontoret fann innehållet tillräckligt viktigt, befordrades telegrammet. Vi hade ett fall, där änkan efter en senator B. vände sig till sovjeten för att få hjälp med att skicka en depesch i en mycket viktig familjeangelägenhet, sedan hon förgäves uppvaktat alla möjliga ministerkanslier. En skriftlig order från sovjeten befriade medborgare från tvånget att lyda lagarna. En graveringsfirma förklarade sig exempelvis villig att tillverka en stämpel åt det förbjudna post- och telegrafförbundet, om den erhöll skriftligt ”tillstånd” från sovjeten. Nordbanken löste in en check, som redan förfallit, åt rådet. Tryckeripersonalen vid marinministeriet rådgjorde med sovjeten om huruvida man skulle ansluta sig till strejken. Det var också hos sovjeten man sökte beskydd mot privatpersoner, tjänstemän och t.o.m. regeringen. När guvernementet Livland förklarades i krigstillstånd, bad Petersburgs letter sovjeten att uttala sig om detta nya våldsdåd från regeringens sida. Den 30 november kom delegater från sjukvårdförbundet till sovjeten – de hade av Röda Korset lockats ut i

kriget med allehanda löften, men avskedades sedan tomhänta. Det var arresteringen av sovjeten som avbröt den mellan sovjeten och Röda Korsets centralförvaltning påbörjade korrespondensen i denna sak.

I sovjetens lokaler var det en ständig trängsel av alla möjliga människor, som bönföll om saker, lade sig ut för varandra, besvärade sig över saker eller kände sig förfördelade; som regel var det arbetare, tjänstefolk, handelsanställda, bönder, soldater och matrosar. De ådagalade emellanåt helt fantastiska idéer om sovjetens makt. Ett exempel: vi hade en gång att göra med en medalj- och ordensprydd blind krigsinvalid, som hade varit med i rysk-turkiska kriget och som nu klagade sin nöd och bad rådet ”öva påtryckningar” på själva tsaren. Det inflöt deklamationer och böner från rikets mest avlägsna hörn. Efter novemberstrejken skickade invånarna i en kommun i det polska guvernementet ett tacktelegram. En gammal kosack, bosatt i Poltavaguvernementet, klagade över orättvis behandling av furst Rjepnin, som i 28 års tid utnyttjat honom som godsskrivare och sedan givit honom sparken utan att ange några skäl. Gubben bad rådet att använda sitt inflytande på furst Rjepnin. Kuvertet med denna intressanta anhållan var adresserat till Petersburg, Arbetarstyret – men den revolutionära posten vidarebefordrade brevet till arbetarsovjeten.

Från guvernementet Minsk anlände en delegat från en lantarbetarsammanslutning, som av sin godsägare fått anbud på att få lönen (3 000 rubel) utbetalad i aktier under kursvärdet. ”Vad skall vi göra?” frågade delegaten. ”Vi vill gärna ha aktierna, men vi är litet rädda ... Nu har vi hört, att er regering vill att alla arbetare skall få sin lön utbetalad i guld- eller silvermynt.” Det visade sig att godsägarens aktier var i det närmaste värdelösa . . .

Ute i byarna fick man knappast kännedom om sovjetens verksamhet förrän mot slutet av dess existens, men då förekom det allt oftare, att bönderna ville konsultera sovjeten om sina angelägenheter. Invånarna i Tjernisgov bad att få bli anslutna till traktens socialistiska organisation; invånarna i Mochilev skickade delegater med bud om att ett antal bysammanträden fattat beslutet att handla solidariskt med stadens arbetare och med sovjeten . . .

Sovjeten fann sig stå inför enorma arbetsuppgifter – överallt såg man vida fält som låg i politisk träda och väntade på att bli omplöjda med revolutionens djupgående plog. Men tiden stod ju inte stilla. Reaktionärerna ägnade sig frenetiskt åt att smida ränker – och slaget kunde falla vilket ögonblick som helst. Utöver det enorma löpande arbete, som måste skötas, sökte exekutivkommittén med all makt att genomdriva besluten från den 27 november. Den publicerade ett till militären riktat upprop (se ”Novemberstrejken”), och antog efter överläggningar med representanter för de revolutionära partierna den av Parvus föreslagna texten till ”finansmanifestet”. Den 2 december publicerades manifestet i åtta av Petersburgs tidningar, fyra socialistiska och fyra liberala. Vi återger här ordagrant detta historiska dokument:

Manifest

Regeringen är på gränsen till bankrutt. Den har förvandlat landet till en ruinhög och översållat det med lik. De uthungrade och utmattade bönderna är inte i stånd att betala sina skatter. Regeringen har givit markägarna kredit, och nu vet den inte vad den skall göra med de pantsatta godsen. Fabriker och industriföretag står stilla. Det finns inget arbete. Handeln är strypt överallt. Regeringen har lånat kapital utomlands och byggt järnvägar, en flotta, fästningar, samt beväpnat sig. Nu har de utländska källorna sinat, – och statsleveranserna tar slut. Köpmän, leverantörer, företagare och fabriksägare, som är vana att sko sig på statens bekostnad, får ingen profit längre, och då stänger de sina kontor och fabriker. Bankrutterna följer tätt på varandra. Bankerna störtar samman. All omsättning av handelsvaror är reducerad till ett minimum.

Regeringens kamp mot revolutionen skapar ständig oro. Ingen vet med säkerhet, vad nästa dag kan föra med sig. Det utländska kapitalet flyter åter ut ur landet. Men också det ”äkta ryska” kapitalet

tar del i denna flykt till utländska banker. De rika frigör sitt kapital och flyr själva ur landet. Rövarna lämnar landet och tar med sig folkets egendom.

Regeringen har ständigt slösat bort statsinkomsterna på armén flottan. Det fattas skolor. Kommunikationslederna är försummade. Trots detta saknas det t.o.m. medel att förpläga soldaterna. Kriget förlorades delvis emedan det saknades krigsförråd. Upproren inom den eländiga och hungriga armén sprider sig över hela landet.

Järnvägstrafiken ligger nere, och regeringen har förstört flera järnvägslinjer. Det skulle behövas många miljoner rubel för att sanera järnvägstrafiken.

Regeringen har plundrat sparkassorna och använt inestående medel för att stödja privata banker och industriföretag, som rätt ofta var ren svindel. Regeringen spelar på börsen med småspararnas medel och utsätter dagligen dessa besparingar för stora risker.

Den statliga bankens egendom i guld är ringa i förhållande till fordringarna från statslånen och till handelsomsättningens krav. Guldet kommer att ta slut, så fort man börjar kräva inväxling i guldmynt.

Eftersom regeringen inte har någon kontroll över finansangelägenheterna, tar den ständigt upp lån, som vida överskrider rikets betalningsförmåga, och de nya lånen använder regeringen till att betala räntorna på äldre lån.

År efter år publicerar regeringen förfalskade räkenskaper, där både inkomster och utgifter anges i lägre belopp än i verkligheten – regeringen rövar och stjälar efter behag och uppger ett plus i stället för den årliga minussiffran. Tjänstemännen, som inte är skyldiga att avlägga någon räkenskap, plundrar också den redan förut utarmade statskassan.

Denna finansruin kan endast hejdas genom att den autokratiska regimen störtas och en lagstiftande församling sedan ingriper. Denna församling skall då med fast hand skapa ordning i statsfinanserna och framlägga en detaljerad, klar och noggrant prövad tablå över statens inkomster och utgifter (budgeten).

Men regeringen är skräckslagen inför en sådan kontroll, som inför hela världen skulle blotta dess finansiella insolvens, och uppskjuter därför sammankallandet av folkrepresentationen.

Det är autokratin som framkallat såväl statens finansiella som militära bankrutt. Folkrepresentationen ser sig stå inför den växande uppgiften att snarast möjligt likvidera statens skulder.

Genom att försvara sitt rofferisystem påtvingar regeringen folket en strid på liv och död. I denna strid kommer hundratusentals medborgare att bli ruinerade, och produktion, handel och kommunikationssystem kommer att störta samman.

Det återstår endast en utväg – att störta regeringen, att frånta den dess sista maktmedel. Det är nödvändigt att strypa dess sista livsåder – inkomsterna. Detta är ett nödvändigt krav, inte endast för att vi skall kunna befria folket politiskt och ekonomiskt, utan också för att vi skall kunna stabilisera statens finanser.

Vi beslutar därför:

Att vägra göra några inbetalningar eller att betala några avgifter till staten vad gäller samtliga affärstransaktioner; att kräva utbetalning av arbetslöner och honorar i guldmynt – vid summor under fem rubel i fullvärdigt, klingande mynt.

Alla besparingar skall lyftas från sparkassorna, och hela summan skall utkrävas i guld.

Regeringen har aldrig haft folkets förtroende och har aldrig erhållit några fullmakter av folket.

I skrivande stund härskar regeringen i det egna landet som om det vore ett erövrat område.

Vi beslutar därför, att alla de skulder, som regeringen överenskommit om under sitt öppna, skamlösa krig mot folket, inte skall betalas.

Det delegerade arbetarrådet.

Det allryska bondeförbundets huvudkommitté Centralkommittén och organisationskommissionen i Rysslands socialdemokratiska arbetarparti. Det socialrevolutionära partiets centralkommitté. Det polska socialistiska partiets centralkommitté.

Detta manifest kunde givetvis inte kullkasta vare sig tsaren eller hans finanser. Ett dylikt under väntade sig ett halvt år senare den första Duman av sitt Viborg-upprop, i vilket befolkningen uppmanades till fredlig skattevägran ”enligt engelskt mönster”. Sovjetens finansmanifest utgjorde ingenting mindre än upptakten till decemberupproret. Understött av strejker och barrikadstrider väckte det ett mäktigt eko över hela landet. Under de tre föregående åren hade sparkassornas insättningar i december överstigit uttagen med 4 miljoner rubel, men i december månad 1905 översteg uttagen insättningarna med 90 miljoner rubel – inom en månad hade manifestet åstadkommit, att regeringskassan hade 94 miljoner rubel mindre till sitt förfogande! Men när tsarens horder kväst upproret, återställdes den tidigare jämvikten i sparkassorna.

* * *

Under de 10 sista dagarna i november infördes undantagstillstånd i Kiev och i dess administrativa distrikt och i Livland-, Tjernigov-, Saratoy-, Penza- och Simbirsk-provinserna, huvudcentra för oroligheterna på landsbygden.

Den 24 november, dagen för införandet av de ”tillfälliga” pressförordningarna, utökades provins- och stadsguvernörernas rättigheter kraftigt.

[här saknas 2 sidor]

”Det delegerade arbetarrådet”, skrev *Novoje Vremja*, ”tappar inte modet, utan fortsätter att handla energiskt och avger sina befallningar på ett helt spartanskt språk, kortfattat, klart och begripligt. Det kan man däremot inte påstå om greve Wittes regering, som talar lika ordrikt och långtråkigt som en melankolisk bondjanta”. Men den 3 december började regeringen Witte förvisso att tala ”kortfattat, klart och begripligt”: den lät trupper ur alla vapenslag omringa det Fria ekonomiska sällskapets byggnad och lät fängsla sovjeten.

Klockan 4 på eftermiddagen höll exekutivkommittén ett sammanträde. Tidningskonfiskeringen, tvångslagarna mot strejkerna och Dumovos konspiratoriska telegram lämnade materialet till dagordningen. Representanten för det socialdemokratiska partiet krävde i sitt partis namn, att man skulle anta regeringens utmaning, ofördröjligen etablera förbindelse med alla landets revolutionära organisationer, fastslå datum då allmän strejk borde utbryta, kalla alla krafter och alla reserver till medverkan och ge sig in i den avgörande striden, med stöd av agrarrevolterna och oroligheterna inom militären . . .

Järnvägsarbetarförbundets delegat sade sig vara förvissad om att den till den 19 december sammankallade järnvägskonferensen utan tvivel kommer att ställa sig positiv till allmän strejk.

Post- och telegraufförbundets representant stödde partiets krav och sade sig hoppas, att en gemensam aktion skulle blåsa nytt liv i den tynande post- och telegrafstrejken . . . Debatten blev avbruten av nyheten om att sovjeten skulle komma att häktas innevarande dag. En halvtimme senare bekräftades nyheten. Under mellantiden hade den stora konferenssalen fyllts med delegater, partirepresentanter, korrespondenter och gäster. Exekutivkommittén, som höll sitt sammanträde på andra våningen, beslöt att några av dess medlemmar skulle

lämna sammanträdet, så att man inte skulle sakna efterträdare, för den händelse även exekutivkommittén arresterades. Men det var redan för sent. Byggnaden var redan omringad av manskap ur Ismajlovs gardesregemente, beridna kosacker, poliser och gendarmer. Rummen genljöd av springande fötter, klirrande sporrar, vapenskrammel. Från bottenvåningen kunde man höra delegaternas rasande protester. Då öppnade ordföranden fönstret och ropade ner från andra våningen: ”Kamrater! Bjud inget motstånd! Redan i förväg deklarerar vi, att det *endast* är provokatörer eller poliser som kan komma att skjuta här!” Några minuter senare trängde soldaterna upp i andra våningen och fattade postö vid dörren till exekutivkommitténs rum.

Ordföranden (i det han vänder sig till officeren): ”Jag anhåller om att ni stänger dörren och inte stör oss i vårt arbete.”

Soldaterna stannar ute i korridoren, men dörren förblir öppen.

Ordföranden: ”Sammanträdet fortsätter. Vem var det, som hade ordet?”

Representanten för de kontorsanställdas förbund: ”Med dagens våldsdåd har regeringen bidragit till att förstärka våra argument för allmän strejk. Regeringen har redan nu beslutat om denna strejk ... Det beror på truppernas inställning, hur proletariatets nya, avgörande uppträdande skall komma att förlöpa. Trupperna bör resa sig till hemlandets försvar! (Officeren stänger skyndsamt dörren. Talaren höjer rösten.) T.o.m. genom stängda dörrar tränger arbetarnas brodersrop och hemlandets plågade stämma ut till soldaterna” .. .

Dörren öppnas, och en ryttmästare ur gendarmeriet smyger sig likblek in i rummet – han fruktar för kulor! – följd av cirka ett dussin polismän, som ställer sig bakom delegaternas stolar.

Ordföranden: ”Jag förklarar härmed exekutivkommitténs sammanträde för avslutat.”

Nerifrån hör man ett starkt och rytmiskt metalliskt ljud – som om smeder slog på ett städ. Det är delegaterna, som förstör sina browning-pistoler för att inte låta dem falla i händerna på polisen.

Nu börjar man genomsöka byggnaden. Samtliga vägrar uppge sina namn. Kroppsvisiterade, noterade och numrerade fångslas delegaterna av halvfulla gardister.

Petersburgs delegerade arbetarråd hade råkat i händerna på konspiratörerna från Tsarskoje Selo.

Kapitel 22: Sammanfattning

[*kapitlet är ofullständigt och bygger delvis på en tidigare version publicerade under namnet 'Vår revolution'*]

Sovjetens historia varade i femtio dagar. Sovjeten konstituerades den 13 oktober, dess session avbröts av en militär regeringsstyrka den 3 december. Mellan dessa två data levde och kämpade sovjeten.

I det första mötet deltog några få dussintal personer; under den andra hälften av november hade antalet deputerade vuxit till 562, inklusive 6 kvinnor. Dessa personer representerade 147 fabriker och industrier, 34 verkstäder och 16 fackföreningar. Huvuddelen av de deputerade – 351 personer – var metallarbetare, vilka spelade den avgörande rollen i sovjeten. Det fanns deputerade från textilindustrin, 32 från tryckeri- och pappersindustrin, 12 från butiks- och kontorspersonalen och från läkemedelshandeln. Exekutivkommittén agerade som ett

sovjetministerium. Den bildades den 17 oktober och bestod av 31 personer – 22 deputerade och 9 partirepresentanter (6 från de två socialdemokratiska fraktionerna och 3 från socialistrevolutionärerna).

Vad var själva kärnan i denna organisation? Vad var det som gjorde att den, trots en så kort livstid, kommit att inta en hedersplats i det ryska proletariats historia, i den ryska revolutionens historia?

Sovjeten organiserade de arbetande massorna, dirigerade de politiska strejkerna, ledde de politiska demonstrationerna, försökte beväpna arbetarna och försvarade befolkningen mot pogromer. Men andra revolutionära organisationer gjorde liknande saker innan sovjeten bildades, samtidigt med den och efter den. Själva kärnan i sovjeten var dess strävan att bli utövare av den offentliga myndigheten. Såväl proletariatet som den reaktionära pressen kallade sovjeten ”en arbetarregering” och detta återspeglar bara det faktum att sovjeten i verkligheten var embryot till en revolutionär regering. I den mån som sovjeten var i verklig besittning av den styrande makten, gjorde den bruk av den; i den mån makten låg i händerna på militären och den byråkratiska monarkin, kämpade sovjeten för att erövra den. Före sovjeten hade det funnits revolutionära organisationer bland industriarbetarna, för det mesta av en socialdemokratisk karaktär. Men det var organisationer bland proletariatet och deras närmaste mål var att påverka massorna. Sovjeten är en organisation av proletariatet och dess mål är att kämpa för revolutionär makt.

Samtidigt var sovjeten ett organiserat uttryck för proletariatets vilja som klass. I sin kamp för makt använde sovjeten sådana metoder som var naturligt bestämda av proletariatets klasskaraktär: dess andel i produktionen, dess numeriska styrka, dess sociala homogenitet. I sin kamp för makt har sovjeten sammankopplat riktlinjerna för arbetarklassens samtliga sociala aktiviteter, inklusive beslut rörande konflikter mellan individuella representanter för arbete och kapital. Denna sammankoppling var inte på något sätt ett konstgjort, taktiskt steg: den var en naturlig konsekvens av situationen för en klass, som genom att medvetet utveckla och bredda kampen för sina närmaste intressen, genom händelsernas inre logik tvingats spela en ledande roll i den revolutionära kampen för makt.

Sovjetens största vapen var massornas politiska strejk. Strejkens styrka ligger i att den förlamar regeringens makt. Ju större ”anarkin” blir genom en strejk, desto närmare är segern. Detta är sant bara såtillvida att ”anarkin” inte skapas genom anarkistiska handlingar. Den klass som dag ut och dag in håller igång industri- och regeringsmaskineriet, den klass som genom ett plötsligt avbrott av arbetet, kan paralysera både industrin och regeringen, måste vara tillräckligt väl organiserad för att inte bli det första offret för den ”anarki” den själv har skapat. Ju effektivare regeringen lamsläs av en strejk, desto större möjligheter har strejkorganisationerna att överta regeringsfunktionerna.

Arbetarnas deputeraderåd inför en fri press, den organiserar gatupatruller för att garantera medborgarnas säkerhet. Den tar, mer eller mindre, över posten, telegrafan och järnvägslinjerna. Den strävar efter att införa åtta timmars arbetsdag. Genom att paralysera den enväldiga regeringen med sin strejk, inför den sin egen demokratiska ordning i stadsbefolkningens liv.

Efter den nionde januari visade revolutionen sin makt över arbetarmassornas sinnen. Den fjortonde juni visade den genom revolten på Potemkin Tavritscheskij att den kunde bli en materiell styrka.” Genom strejken i oktober visade den att den kunde lamslå fienden, paralysera hans vilja och förödmjuka honom till det yttersta. Genom att organisera arbetarnas deputeraderåd över hela landet visade den att den kunde skapa en styrande makt. En revolutionär myndighet kan endast baseras på en aktiv revolutionär styrka. Hur vi än må se på

den ryska revolutionens vidare utveckling, så är det ett faktum att ingen samhällsklass vid sidan av proletariatet har manifesterat en vilja att upprätthålla en revolutionär myndighet. Revolutionens första akt var proletariatets konfrontation på gatorna med monarkin, revolutionens första verkliga segrar vanns genom proletariatets klassvapen, den politiska strejken. Den revolutionära regeringens första kärna var en proletär representation. Sovjeten är den första demokratiska makten i modern rysk historia. Sovjeten är massornas organiserade makt över sina beståndsdelar. Detta är en sann, oförfalskad demokrati, utan ett tvåkammerssystem, utan en professionell byråkrati, med rätt för röstarna att närsomhelst återkalla sin deputerade och ersätta honom med en annan. Genom sina medlemmar, genom sina deputerade som valts av arbetarna, leder sovjeten proletariatets alla sociala aktiviteter, både i dess helhet och i dess enskilda delar, den skisserar de steg som skall tas av proletariatet, den ger det en paroll och ett baner. Denna form av att leda massornas aktivitet på basis av organisationens självstyre, appliceras här för första gången på rysk mark. Absolutismen härskade över massorna, men den ledde dem inte. Den satte upp mekaniska hinder emot massornas levande, skapande kraft, och inom dessa hinder höll de nationens rastlösa element i förtryckets järnband. Den enda massa som absolutismen någonsin ledde var armén. Nej, den leddes inte, den bara kommenderades. Under de senaste åren har till och med ledningen av denna sönderslagna och hypnotiserade militära massa glidit absolutismen ur händerna. Liberalismen hade aldrig makt nog att styra massorna eller initiativ nog för att leda dem. Dess attityd gentemot massrörelser – även då dessa direkt stödde liberalismen – var densamma som gentemot fruktansvärda naturfenomen – jordbävningar eller vulkanutbrott. Proletariatet steg fram på revolutionens slagfält som ett självmedvetet kollektiv, totalt oberoende av den borgerliga liberalismen.

Sovjeten var en klassorganisation. Detta var grunden till dess kampvilja. Den krossades under sin första existens, inte på grund av bristande förtroende från massornas sida, utan på grund av begränsningen i en rent urban revolution, på grund av bybefolkningens relativt passiva attityd, på grund av den efterblivenhet som vidlåder bondeelementen inom armén. Sovjetens ställning i staden var så stark den någonsin kunde bli.

Sovjeten var inte den officiella representanten för hela den halv-miljonhövdade arbetarbefolkningen i huvudstaden. Den omfattade omkring 200 000, huvudsakligen industriarbetare, och trots att dess direkta och indirekta politiska inflytande var otroligt mycket större, fanns det tusen sinom tusen proletärer (inom byggnadsbranschen, bland tjänarna, dagarbetarna, kuskarna) som var föga, om alls, influerade av sovjeten. Men det är ingen tvekan om att sovjeten representerade alla dessa proletära massors intressen. Det fanns få anhängare till de ”svarta hundra” i fabriken, och deras antal sjönk timme för timme. De proletära massorna i St. Petersburg stod eniga bakom sovjeten. Bland det stora antalet intellektuella i St. Petersburg, hade sovjeten fler vänner än fiender. Tusentals studenter erkände sovjetens politiska ledarskap och stödde den hängivet i alla dess beslut. Det professionella St. Petersburg var helt på sovjetens sida. Sovjetens stöd till post- och telegrafstrejken gav den sympati från de lägre statsanställda. Alla förtryckta, alla olyckliga, alla hederliga människor i staden, alla som kämpade för ett bättre liv, var instinktivt eller omedvetet på sovjetens sida. Sovjeten var verkligen – eller åtminstone potentiellt – en representant för den överväldigande majoriteten av befolkningen. Dess fiender i huvudstaden skulle inte alls ha varit farliga om de inte hade stötts av absolutismen, som baserade sin makt på de mest efterblivna elementen i en armé, som rekryterades bland bönderna. Sovjetens svaghet var inte dess eget fel: det var svagheten i en rent urban revolution.

Femtiodagarsperioden var perioden för revolutionens största makt. Sovjeten var dess organ i kampen för offentlig makt. Sovjetens klasskaraktär bestämdes av stadsbefolkningens klasstruktur och av den politiska antagonismen mellan proletariatet och den kapitalistiska

bourgeoisien. Denna antagonism manifesterade sig till och med i det historiskt begränsade fältet av kamp mot absolutismen. Efter oktoberstrejken blockerade den kapitalistiska bourgeoisien medvetet vägen för revolutionens fortsatta frammarsch, småborgarklassen visade sig var en nolla som inte kunde spela någon oberoende roll. Den urbana revolutionens verkliga ledare var proletariatet. Dess klassorganisation var revolutionens organ i kampen för makt.

2. Vardagligt uttryck för Det Ryska Folkets Förening, en sammanslutning av de mest reaktionära monarkisterna och nationalisterna, vilka använde våld och terror emot revolutionärerna och som var initiativtagare till judepogromerna.

Kampen för makt, för offentlig myndighet – detta är revolutionens centrala mål. Sovjetens femtio dagar och dess blodiga final har visat att det urbana Ryssland är en alldeles för trång bas för en sådan kamp, och att inte ens inom en urban revolutions ramar kan en lokal organisation bli den centrala, ledande kraften. För att kunna fullgöra en nationell uppgift behöver proletariatet en organisation i nationell skala. St. Petersburgssovjeten var en lokal organisation, men likväl var behovet av en central organisation så stort att den var tvungen att ta på sig ledarskapet på en nationell skala. Den gjorde vad den kunde, men förblev likväl huvudsakligen St. Petersburgs arbetardeputerades råd. Behovet av en allrysk arbetarkongress, som otvivelaktigt skulle ha auktoritet att bli ett centralt ledande organ, betonades också under den första sovjetens tid. Kollapsen i december omöjliggjorde realiserandet av detta. Men idén förblev levande, ett arv från de femtio dagarna.

Sovjetens ide har trängt in i arbetarnas medvetanden som den första förutsättningen för massornas revolutionära handlande. Erfarenheten har visat att en sovjet inte är möjlig eller ens önskvärd under alla omständigheter. Sovjetens objektiva mening är att skapa förutsättningar för en upplösning av regeringen, för ”anarki”, med andra ord: för en revolutionär konflikt.

Den nuvarande stiltjen i den revolutionära rörelsen, reaktionens galna triumftåg, omöjliggör existensen av en öppen, vald, auktoritativ massorganisation. Det är emellertid ingen tvekan om att revolutionens första nya våg kommer att leda till skapandet av sovjeter över hela landet. En allrysk sovjet, organiserad av en allrysk arbetarkongress kommer att få ledarskapet över proletariatets lokalt valda organisationer. Vad den kallas har naturligtvis ingen betydelse, inte heller detaljerna i dess organisation. Det viktiga är: ett centraliserat demokratiskt ledarskap i proletariatets kamp för en folklig regering. Historien upprepar sig inte, och den nya sovjeten kommer inte att behöva gå igenom de femtio dagarnas erfarenheter. Men dessa kommer emellertid att kunna ge det ett fullständigt handlingsprogram.

Detta program är absolut klart. Att etablera ett revolutionärt samarbete med armén, bönderna och de lägre grupperna inom stadsbourgeoisien. Att avskaffa absolutismen. Att förstöra absolutismens materiella organisation genom att förändra – och delvis upplösa – armén. Att krossa hela den byråkratiska apparaten. Att införa åtta timmars arbetsdag. Att beväpna folket, till en början proletariatet. Att göra sovjeterna till organ för städernas revolutionära självstyre. Att skapa Bondedelegaternas Råd (Bondekommittéer) som den agrara revolutionens lokala organ. Att genomföra val till den konstituerande församlingen och att leda en valkampanj för ett definitivt program om folkrepresentationen.

Det är lättare att formulera ett sådant program än att genomföra det. Men om proletariatet verkligen skall segra, har proletariatet inget annat val. Proletariatet kommer att utveckla en revolutionär aktivitet som världen aldrig skådat. De femtio dagarnas historia kommer bara att vara en ynkelig sida i den stora boken om proletariatets kamp och slutliga seger.

Del 2

Mitt tal inför domstolen

[i utdrag]

Sammanträdet 4 (17) oktober 1906

Ärade domare och jurymedlemmar!

Den huvudfråga rätten – liksom förundersökningen – har att ta ställning till är frågan om väpnat uppror. Hur märkligt detta än må låta för åklagaren, var denna fråga aldrig uppe på dagordningen vid någon av sovjetens sessioner under de femtio dagar denna existerade. Frågan om väpnat uppror som sådant ställdes eller diskuterades inte vid en enda session. Vidare tog vi aldrig upp sådana frågor som den konstituerande församlingen, den demokratiska republiken, nej, inte ens generalstrejken och dess principiella betydelse som den revolutionära kampens metod togs aldrig upp. Dessa fundamentala frågor som har diskuterats i årtal i den revolutionära pressen och vid möten och sammanslutningar var inte föremål för diskussion av sovjeten. Jag skall genast förklara varför och karakterisera sovjetens inställning till det väpnade upproret. Men innan jag går över till denna fråga, som från domstolens synpunkt är central, tar jag mig friheten att fästa domstolens uppmärksamhet vid en annan fråga som är mer allmän och mindre akut i sin karaktär – frågan om sovjetens allmänna inställning till användandet av våld. Ansåg sovjeten att den hade rätt att i vissa fall använda våld, undertryckande, genom några av sina organ? Mitt svar på en fråga som ställts så allmänt är – ja!

Jag är lika medveten som åklagaren om att i varje 'normalt' fungerande regering oberoende av dess form, tillhör monopolet på våld och undertryckande den härskande makten. Detta är statsmaktens 'okränkbara' rätt, och gentemot denna rätt intar statsmakten alltid en attityd av den mest avundsamma omsorg och är alltid på vakt så att ingen fristående organisation inkräktar på dess våldsmonopol. På detta sätt kämpar statsorganisationen för att överleva. Man behöver bara tänka sig det moderna samhället konkret, betrakta detta komplicerade och motsägelsefulla samvälde, som exempelvis ett vidsträckt land som Ryssland, för att man omedelbart skall bli medveten om att i ett modernt samhällssystem sönderslitet av motsättningar, är förtryck absolut oundvikligt. Vi är inte anarkister, vi är socialister. Anarkisterna kallar oss 'statsanhängare' därför att vi erkänner statens historiska nödvändighet, och därigenom statsvåldets historiska oundviklighet. Men under de förhållanden som skapades genom generalstrejken, vilka huvudsakligen består i detta att den paralyserar statsmaskineriet – under dessa förhållanden visade det sig att den gamla, för länge sedan uttjänta statsmakten, mot vilken den politiska strejken riktade sig, var totalt impotent. Den visade sig absolut oförmögen att reglera och säkra den allmänna ordningen ens genom att tillgripa de barbariska medel som var de enda som stod till dess förfogande. Samtidigt hade strejken drivit ut hundratusentals arbetare från fabrikerna till gatorna, där de började att leva ett socialt-politiskt liv. Vem kunde leda dem och åter ge disciplin åt deras led? Något av den gamla statsmaktens organ? Polisen? Gendarmerna? Någon av avdelningarna inom Ochrana (den hemliga tsaristiska polisen)? Jag ställer dessa frågor till mig själv. Och det finns bara ett svar. Ingen utom arbetardeputerades sovjet. Ingen annan!

Genom att leda denna enorma elementarkraft, gav sovjeten sig själv den angelägna uppgiften att reducera de inre konflikterna till ett minimum, att undvika överdrifter, och begränsa de oundvikliga offren för kampen till lägsta möjliga antal. Och om detta var fallet, då blev

sovjeten som ett resultat av den politiska strejk som skapade den, ingenting annat än de revolutionära massornas organ för självstyre, maktorganet. Den tog ledningen över det helas delar genom allas vilja. Den var en demokratisk makt som åtlöds frivilligt. Men eftersom sovjeten var den stora majoritetens organiserade makt, var det oundvikligt att den konfronterades med nödvändigheten av att undertrycka de element i massorna som spred anarki inom de enhälliga leden. Arbetardeputerade sovjeten ansåg det vara sin rätt att ställa sin makt gentemot dessa element. Det var dess rätt som en ny historisk makt, som den enda makten i en period av den gamla statsapparatus totala moraliska, politiska och tekniska bankrutt, som den enda garantin för individens och den allmänna ordningens okränkbarhet i dessa ords bästa betydelse. Representanterna för denna gamla makt, vilken helt och hållet vilade på blodigt undertryckande, kan inte tala med moralisk indignation om sovjetens våldsmedel. Den historiska kraft för vilken åklagaren talar inför denna domstol är en minoritets organiserade våld gentemot en majoritet. Den nya makt, vars föregångare sovjeten var, representerar majoritetens organiserade vilja, vilken kallar minoriteten till ordning. Genom denna skillnad står sovjetens revolutionära existensberättigande över alla juridiska och moraliska spekulationer ...

Massornas uppror, ärade jurymedlemmar, är inte någonting som skapas av en individ, utan det är en historisk företeelse. Det är resultatet av sociala relationer och inte produkten av en komplott. Det är omöjligt att skapa, det är omöjligt att förutse. Genom händelsernas utveckling, vilken lika lite var beroende av oss som av tsarismen, hade en öppen konflikt blivit oundviklig. Varje dag förde oss närmare och närmare den. För oss betydde förberedelserna för den att vi gjorde allt som stod i vår makt för att reducera offren för denna okuvliga konflikt till ett minimum. Trodde vi att detta först av allt krävde att vi förberedde beväpning, gjorde upp en plan för militär handling, delade staden i olika sektioner, med andra ord att vi gjorde vad de militära myndigheterna gör när de förväntar sig 'oroligheter', när de delar St. Petersburg i sektioner, utser överstar för varje sektion, tilldelar ett visst antal maskingevär och all övrig utrustning? Nej, det var inte så vi förstod vår roll. Att förbereda sig för det oundvikliga upproret – och vi, ärade domare, förberedde aldrig ett uppror, som åklagaren tror och säger, vi förberedde oss för ett uppror – för oss, betydde detta först och främst att skapa klarhet i folkets sinnen, att förklara för det att en öppen konflikt var oundviklig, att det skulle berövas allting som hade förunnats det, att det endast kunde bevara sin frihet genom våld, att en mäktig revolutionär massorganisation var oundgänglig, att det var nödvändigt att se fienden i ögonen, att det måste vara berett att föra kampen till sitt slut, att det inte fanns någon annan utväg. För oss innebar detta upprorets inre väsen.

Vad trodde vi då var nödvändigt för att upproret skulle bli segerrikt? Arméns sympati! Det var allra först nödvändigt att få armén på vår sida. Att tvinga soldaterna att förstå den skamfulla roll de spelade och att uppmana dem att göra gemensam sak med folket och för folket – detta var den uppgift vi gav oss själva i första hand. Jag har redan sagt att novemberstrejken, som kom som ett osjälviskt utbrott av direkt solidaritet med de sjömän som hotades av dödsstraff, var av enorm politisk betydelse. Den riktade arméns uppmärksamhet och sympatier på det revolutionära proletariatet. Det är här åklagaren först och främst borde ha sökt för att finna förberedelser för det väpnade upproret. Men naturligtvis kunde frågan inte avgöras genom en enda protest- och sympatidemonstration.

Under vilka förhållanden trodde vi då – och tror vi nu – att det är möjligt att få armén att gå över på revolutionens sida? Vad behövs för detta? Maskingevär? Pistoler? Naturligtvis skulle arbetarna, om de hade maskingevär och pistoler, få en enorm makt i sina händer. Upprorets själva oundviklighet skulle till en stor del elimineras genom detta. En tveksam armé skulle lägga ner sina vapen framför ett beväpnats folks fötter. Men massorna ägde inga vapen, de hade inte och kunde inte ha dem i stora kvantiteter. Betyder detta att massorna är dömda till

nederlag? Nej! Även om vapen är viktiga, ligger inte den avgörande makten i dem, ärade domare. Nej, inte i vapen. Det är inte massornas förmåga att döda, utan deras villighet att dö, som, ärade domare, i sista hand försäkrar oss om folkupprorets slutliga seger.

När soldaterna marscherar på gatorna för att kuva massorna, när de kommer öga mot öga med massorna och blir övertygade om att dessa massor, detta folk inte kommer att lämna trottoarerna förrän de har vunnit vad de måste få, att de är beredda att hopa lik på lik – när soldaterna ser och blir övertygade om att folket kämpar med allvar till slutet, då kommer soldaternas hjärtan, som har skett vid varje revolution, att vackla, ty soldaterna kan inte annat än bli tveksamma om stabiliteten hos den regering de satts att tjäna och de kan inte annat än tro på folkets seger.

Dit...*

Med fångtransport från Petersburg...

Den 3 januari 1907.

Vi befinner oss sedan två till tre timmar i transportfängelset. Jag måste bekänna att det var med oro och nervositet jag skilde mig från min cell i rannsakningsfängelset. Jag hade så väl vant mig vid den där lilla kojén, som erbjöd full möjlighet att arbeta. Under fångtransporten måste man, som vi redan visste, placera oss i gemensam cell – vad är väl mer utmattande än just det? Nu väntade oss smutsen, kringflackandet och dåsandet på etappvägarna, allt saker som vi tillräckligt väl kände till. Vem visste hur lång tid som skulle förflyta, innan vi kommit till bestämmelseorten? Och vem kunde säga när vi skulle återvända? Hade det då inte varit bättre att som förut sitta i cellen nr 462 och läsa, skriva och – vänta?... För mig är det som ni vet ett stort moraliskt kraftprov att flytta från en bostad till en annan. Men en överflyttning från ett fängelse till ett annat är hundra gånger värre. Ny direktion betyder nya slitningar och nya ansträngningar, som gå ut på att inte bli utsatt för en alltför gemen behandling. Men nu förestår oss ett oavbrutet ombyte av chefer, börjande med direktionen för transportfängelset i Petersburg och slutande med den sibiriska byns vaktknektar på förvisningsorten. Jag har redan en gång förut gjort den här resan och upprepar den nu utan vidare glädje.

Man har i dag oväntat transporterat oss till denna plats utan förut lämnat meddelande. I förstugan lät man oss ta på fångdräkter. Vi tog proceduren med samma nyfikenhet som skolpojkar. Det var intressant att titta på varandra i grå byxor, grå blus och grå mössa. Det klassiska ”esset” på ryggen fattades emellertid. Det var oss medgivet att behålla egna underkläder och egna skodon. I våra nya kläder trängde vi i en stor upprörd skock in i cellerna...

Den nuvarande ledningens förhållande till oss visade sig i jämförelse med de dåliga ryktena om fångtransporterna vara ganska anständigt, ja var i vissa avseenden till och med tillmötesgående. Det fanns skäl antaga, att här särskilda instruktioner lämnats: noggrann observation men icke ge några tillfälligheter spelrum.

Dagen för avresan omgavs liksom förut med den största hemlighetsfullhet: man fruktade tydligen demonstrationer och försök till befrielse med våld under transporten.

Mot okänt mål

Den 10 januari.

* Publicerad som broschyr under namnet ”Min flykt från Sibirien” av *Frams Förlag* 1924

Jag skriver till er under tågets gång... Klockan är ungefär 9 på morgonen.

I natt väcktes vi klockan halv fyra av den äldste uppsyningsmannen – de flesta av oss hade just lagt sig att sova, eftersom de glömt sig kvar vid schackspelet. Mannen förklarade att vi klockan sex skulle vidarebefordras. Vi hade så länge väntat på detta, att vi nu häpnade över det oväntade tillkännagivandet om timmen för avfärden.

Allt gick som det måste. I brådska och oreda packade vi våra saker. Sedan gick vi ner i förstugan, där man också samlat kvinnorna och barnen. Här ”övertogs” vi av eskortmanskapet, som hastigt undersökte våra saker. Det sömniga biträdet lämnade officeren våra pengar. Därpå sattes vi i arrestvagnarna och fördes under förstärkt eskort till Nikolaj-bangården. Det är anmärkningsvärt, att vårt eskortmanskap i dag express anlät från Moskva: tydligen hyste man inget förtroende för Petersburgs-manskap. Officeren var under visiteringen mycket hövlig. Men på alla våra frågor svarade han att han ingenting visste. Han förklarade att en gendarmeriöverste hade befälet över oss och att han skulle träffa alla anstalter. Men han, officeren, hade erhållit befälet endast för att föra oss till bangården – ingenting vidare. Det är naturligtvis mycket möjligt att detta från hans sida endast var diplomati.

Vi ha nu redan rest ungefär en timme och vet hittills inte om det bär i väg till Moskva eller till Vologda. Soldaterna vet det enligt uppgift heller inte och det är nog sanning.

Vi ha en ensam tredjeklassvagn, en bra vagn med sovplats för var och en. För vårt resgods finns också en särskild vagn, vari enligt bevakningsmännens uppgift de tio oss åtföljande gendarmerna under en överstes befäl befinner sig. Vi tog plats likgiltiga för i vilken riktning man förde oss: man skulle på ena eller andra sättet föra oss till bestämmelseorten...

Det visar sig att kursen går mot Vologda: en bland oss kunde avgöra detta efter namnet på en station. Vi skall alltså om fyra dagar vara i Tjumenj.

Över gränsen till Sibirien

Den 16 januari.

Jag skriver, under följande omständigheter. Vi ligger i en by tjugo verst från Tjumenj. Det är natt. Vi befinner oss i en bondstuga, i ett lågt smutsigt rum. Och hela golvet är utan minsta mellanrum betäckt med stofthyddorna av medlemmar av arbetardelegerades råd...

Man har ännu inte somnat, man pratar, skrattar... Jag fick en bred, divanliknande bänk till sovplats, sedan tre aspiranter dragit lott om den. Jag har då alltid sådan tur här i världen! I Tjumenj uppehöll vi oss en dag och en natt. Man mottog oss – sådant var vi redan vana vid – med en ofantlig mängd soldater, infanteri och kavalleri. Kavalleristerna (”frivilliga”) jagade omkring på sina hästar och drev undan ungdomen på gatorna. Från bangården till fängelset förskaffade vi oss till fots.

Pokrovskoje den 18 januari.

Jag skriver från den tredje etappen. Vi är mycket utmattade av det ideliga resandet. Vi tillryggalägger inte mer än sex verst i timmen och kör inte mer än fyra till fem timmar om dagen. Det är väl att kylan ännu inte är stark: 20, 25, 30 gr. Reaumur (övers. anm.: 80° Reaumur = 100° Celsius). För ungefär tre veckor sedan var kölden här upptill 52 grader R. Hur skulle det med en sådan temperatur ha gått för oss med våra små barn!

Det återstår oss ännu en veckas resa till Tobolsk. Vi får inga tidningar, inga brev, inga underrättelser.

Jag skriver härifrån utan säkerhet om att brevet kommer till sin bestämmelseort: det är alltså förbjudet att skriva under vägen och vi är tvungna att begagna alla tillfälliga och inte alltid pålitliga utvägar.

Men i stort sett är det bara bisaker. Vi är alla varmt klädda och inandas med njutning den härliga luften, vi som så länge måst andas den vidriga atmosfären i enkelcellerna. Hur som helst, men i den period då den mänskliga organismen danades hade den tydligen inget tillfälle att anpassa sig efter cellfångelseförhållanden.

I Sibirien har allt förblivit sådant det var för en fem sex år sedan – och ändå har på samma gång allt förändrats: förändrat sig ha inte bara de sibiriska soldaterna – och i vilken grad! – utan också de sibiriska tjeldony (bönderna). De pratar politik, frågar om ”detta” snart skall få ett slut. Vår kusk, en pojke om tretton år – han påstår att han är femton – sjunger i falsett oupphörligt under vägen: ”Vakna opp, res dig, arbetarfolk, upp till kamp, du svältande folk!” Soldaterna driver med sångaren under synbar sympati och hotar med att rapportera honom för officeren. Men pojken begriper mycket bra att alla står på hans sida och uppfordrar utan fruktan ”arbetarfolket” till kamp...

Den första uppehållsplats jag skrev till eder från befann sig i en smutsig bondstuga, de två andra i statliga baracker, som inte var mindre smutsiga, men i alla fall ändamålsenligare. Där finns en avdelning för kvinnor och en för män, ävenså ett kök. Vi sover på britsar. Man kan upprätthålla endast en ytterst begränsad renlighet. Det är kanhända en sida av resan, som för en och annan faller sig värst.

Hit till barackerna kommer bönderna och bondkvinnorna med mjölk, ost, fläsk, bröd och andra matvaror. De släpps fram, fast det i verkligheten är förbjudet. ”Instruktionen” förbjuder all förbindelse med obehöriga. Men det skulle vara svårt för vår eskort att på annat sätt sörja för vår bespisning.

Ordningen bland oss upprätthåller vår suveräne äldste, F., som allesammans, vi själva, officeren, soldaterna, polisen, torggummorna, helt enkelt kalla ”doktor”. Han ådagalägger en outtröttlig energi. Han emballerar, gör inköp, kokar, förplägar och ger undervisning i sång, kommenderar o. s. v. Till bistånd utses jourhavande, som i ett fall är varandra lika, nämligen i att de nästan alla ingenting gör... För tillfället tillredes nu kvällsvard och det går mycket stojande och livligt till. ”Doktor vill ha en kniv.” – ”Doktor ber om smör” – ”Herr jourhavande, var vänlig bär bort avfallet.”... Nu hörs doktors röst: ”Ni äter ingen fisk? Jag kan steka en kotlett åt er; mig gör det detsamma”... Efter kvällsvarden serveras det te på britsarna. Vid teet är det kvinnorna som är jourhavande: så har doktor bestämt.

Den första ostjak-byn

Den 8 februari.

I går reste vi 75 verst (1 verst = 1,06 km.), i dag 80. Vi anländer uttröttade till kvarteret och lägger oss tidigt att sova.

Vi ligga i en ostjak-by, i en mycket liten smutsig bondkoja. I det solkiga köket stövlar de stelfrusna soldaterna av eskorten omkring bland de fulla ostjakerna. Ur en vrå bräker en killing... Det är bröllop i byn – just nu är det bröllopens tid – alla ostjaker super och kommer då och då in i vår stuga.

Det kom en liten gubbe från Saratov som gäst till oss, en förvisad statstjänsteman, även han full: Det visade sig att han samman med sina kamrater kommit från Beresov för att skaffa kött: det var hans ”yrke”. Bägge är ”politiker”.

Man kan knappast föreställa sig allt det förberedande arbete som här måste ske för vår vidarebefordran. Vår forä består som jag nyss skrev (?) av 22 släddar, och ungefär 50 hästar tas i anspråk. Ett så stort antal hästar finns endast sällan i en by utan måste anskaffas långt bortifrån. På några anhalter fanns hästar som anskaffats på ett avstånd av 100 verst. Här var emellertid avståndet mellan anhalterna mycket kort: högst 10-15 verst. På detta sätt måste alltså ostjaken hämta hästar på 100 versts avstånd för att skjutsa två medlemmar av arbetaredeputerades råd 10 verst framåt. Då tiden för vår genomresa inte var närmare känd fick körkarlar, som ankommit från avlägsna orter, ligga och vänta kanske i två veckor på oss. De minns endast ett sådant fall: det var när guvernören "själv" reste genom den trakten...

Jag har redan flere gånger omnämnt den sympati som bönderna på dessa orter visade "politiska kerna" i allmänhet och oss i synnerhet. Ett egen, domligt fall inträffade i Belogorje, en liten by i kretsen Beresov.

Några därvarande bönder hade gemensamt anordnat en liten måltid med te åt oss och insamlat 6 rubel.

Pengarna nekade vi naturligtvis att ta emot, men gav oss i väg till tebjudningen. Vaktmanskapet tillät det emellertid inte och så gick vi miste om vårt te. Underofficeren hade egentligen lämnat sitt tillstånd, men vicekorpralen gjorde stort väsen av saken, skrek så att det hördes genom hela byn och hotade att rapportera underofficeren. Vi måste lämna bondstugan utan att ha smakat teet och hela byn följde efter oss. Det blev en riktig demonstration.

Djupare in i köldens och ödemarkens rike

Beresov, fängelset, den 12 febr.

Den senaste tiden tillryggalägger vi dagligen 90 –100 verst mot norr, d. v. s. fortskaffa oss ungefär en breddgrad. Genom denna oavbrutna rörelse får vi allt skarpare intryck av kulturens avtagande – så vitt man här överhuvud kan tala om kultur. Var dag tar vi ett steg djupare in i köldens och ödemarkens rike. Samma intryck får turisten som bestiger ett högt berg och lämnar den ena regionen efter den andra... Först kom de besuttna ryska bönderna, sedan de förryskade ostjakerna, som genom blandningsäktenskap till hälften förlorat sina mongoliska utseenden. Där hade vi jordbrukets region bakom oss. Nu kom den fiskande ostjaken och jägar-ostjaken i ordningen: en lurvig liten varelse, som endast med svårighet talade ryska. Hästarna blev allt färre och de som fanns allt sämre: att köra har här mindre betydelse... Det är jakthunden som i dessa trakter blir nödvändigare och värdefullare än hästen... Vägen blev också allt sämre... Smal och gropig... Men det hindrade ju inte att de här boende "traktat-ostjakerna" enligt uppsyningsmannens utsago representerar ett mönster av hög kultur i jämförelse med dem som bor vid bifloderna till Obj.

Bemötandet mot oss är obestämt, tveksamt – ungefär som mot en för tillfället avsatt hög överhet.

En ostjak frågade i dag: "Var är eder general nånstans? Visa mig generalen... Honom skulle jag gärna vilja se"... Då en annan skulle spanna för en dålig häst, ropade en tredje till honom: "Ta en bättre häst: en sådan spanner du inte för åt uppsyningsmannen"... Det inträffade visserligen också ett motsatt men alldeles enstaka fall, nämligen då en ostjak, som också skulle spanna för, av någon anledning sade: "Det är inte några framstående medlemmar som reser här"...

Nästa kväll kom vi till Beresov. Ni kan naturligtvis inte önska att jag skall beskriva hela "staden" för eder. Den liknar Versjolensk, Kirensk eller vilken som helst annan stad med ungefär 1,000 invånare, polischef och uppborrdskontor. Här visas för övrigt också Ostermanns

grav och det ställe där Mensjikov är jordad, dock utan ansvar för trovärdighet. Oförargliga skämtare pekar också på en gammal fru som Mensjikov skulle ha ätit middag hos.

Man förde oss direkt till fängelset. Vid ingången stod hela platsgarnisonen, omkring 50 man, uppställd i häck. Som vi erfor hade man till vår ankomst rengjort fängelset, sedan det förut utrymts. I en av cellerna fann vi ett stort med duk försett bord, Wien-stolar, ett spelbord, två ljusstakar med ljus i och en familjelampa. Det var nästan rörande.

Här skall vi vila ut i två dagar och sedan fortsätta vår väg...

Ja, fortsätta... men för min del är jag inte ännu på det klara med i vilken riktning fortsättningen går.

... och tillbaka

Flykten planeras

Under den första tiden av vår slädfärd tittade jag mig bakåt på alla anhaltsplatser och fann med fasa att avståndet från järnvägen blev allt större och större. Obdorsk var inte slutmålet för någon av oss, inte heller för mig. Tanken på flykt lämnade oss inte en minut. Men det talrika vaktmanskapet och befälets vaksamhet hade dittills i utomordentlig grad försvårat en flykt. Men för övrigt måste det sägas att en flykt ändå var möjlig – naturligtvis ingen massflykt utan bara en enstaka. Det fanns några planer som alls inte var utförbara – men fruktan för följderna för de kvarvarande höll oss tillbaka från att realisera dem. För de förvisades transport till ort och ställe var soldaterna i eskorten och framför allt underofficeren ansvarig. I fjol hade en underofficer från Tobolsk tilldelats en degraderingsbataljon därför att han låtit en på administrativ väg (d. v. s. utan laga dom) förvisad student undkomma. Därefter inträdde mellan soldaterna och fångarna ett slags tyst överenskommelse att inte fly under vägen. Ingen av oss fattade den överenskommelsen som absolut. Men beslutsamheten försvann alltmer – och på så sätt lade vi anhalt efter anhalt bakom oss. Slutligen, då vi färdats några hundra verst, inställde sig verksamhetsdriften – och nu såg jag inte längre bakåt, utan framåt, strävade att komma till ”ort och ställe”, lagade att i rätt tid få böcker och tidningar, sökte inrätta mig för ett längre uppehåll just där... I Beresov försvann snart denna stämning.

– Är det möjligt att komma härifrån, frågade jag någon.

– På nyåret är det lätt.

– Och nu?

– Det är svårt men i alla fall möjligt. Några försök i den vägen har dock aldrig förekommit.

Alla utan undantag sade oss att det på nyåret skulle vara lätt och enkelt att rymma härifrån. Det berodde på den naturliga omöjligheten för det lilla antalet poliser att övervaka så oerhört många förvisade. Men uppsikten över de 45 förvisade, som sammanföres på en ort och mycket noggrant bevakas, är dock en möjlighet... Det vore mycket bättre att genast vända om.

Men för detta ändamål måste man framför allt stanna i Beresov. Att fara med till Obdorsk skulle innebära att avlägsna sig ytterligare omkring 480 verst från målet. Sedan jag för min del förklarat att jag av sjukdom och utmattning inte kunde fortsätta och inte heller frivilligt skulle göra det, medgav chefen för lantpolisen efter en överläggning med läkaren att jag skulle få stanna några dagar i Beresov för att vila ut. Jag fördes till sjukhuset. Jag hade alls inga bestämda planer.

På sjukhuset åtnjöt jag jämförelsevis stor frihet. Läkaren uppmanade mig att promenera så mycket som möjligt och jag begagnade mina spatserturer för att orientera mig på platsen.

Det skulle kunna tyckas att det allra enklaste varit att vända om samma väg man kommit till Beresov, d. v. s. på den stora Tobolsk-stråten. Men den vägen tycktes mig alltför osäker. Visserligen fanns det på den sträckan tillräckligt många pålitliga bönder, som i hemlighet kunde föra en från by till by. Men trots detta, hur många mindre önskvärda möten kunde man inte här råka ut för? Alla tjänstemän i trakten bor längs vägen och begagnar den som kommunikationsled. Inom 48 timmar och om behövt ändå snabbare kunde man från Beresov nå närmsta telegrafstation och därifrån varsko all polis längs hela Tobolsk-sträckan. Från den riktningen avstod jag.

Med renar kan man komma över Ural och sedan via Isjma nå Arkangelsk, där invänta första ångare och fara utrikes. Till Arkangelsk är vägen säker och går genom öde trakter. Men skulle det vara utan fara att uppehålla sig i Arkangelsk? Det hade jag alls ingen kunskap om och det var omöjligt att i hast skaffa visshet någonstans.

Mest lockande föreföll mig den tredje planen: att med renar nå Ural-bergverken och vid Bogoslovskij-verken ta den smalspåriga järnvägen till Kusjma, där den förenar sig med Perm-linjen. Därifrån går vägen över Perm, Vologda, Petersburg...

Till Bogoslovskij kan man med renar komma raka vägen från Beresov längs floderna Sosjva eller Vogulka. Här börjar genast en vild och öde frakt. På en utsträckning av tusen verst finns icke en polis, ingen enda rysk plats, endast några enstaka ostjak-kojor. Om telegrafstationer kan det inte bli tal naturligtvis, och under hela vägen finns det inga hästar – man färdas här uteslutande med renar. Jag behövde endast vinna lite tid genom myndigheterna i Beresov – och man skall inte kunna infånga mig ens om man försökte sätta efter mig i samma riktning. Jag varnades för denna väg full av ”umbäranden och faror”. Där fanns på en omkrets av 100 verst kanske inte en människoboning. Hos ostjakerna, de enda invånarna i landet, rasade smittsamma sjukdomar: syfilis var vanlig och fläcktyfus daglig gäst. Man kunde inte vänta hjälp av någon. I vinter hade i en av jordkulorna i Ourvinsk, som ligger vid Sosvinskiveg, en ung köpman från Beresov vid namn Dobrovolskij dött – under två veckor hade han utan hjälp legat i feber... Vad skulle hända, om en ren stupade och man ingen annan kunde skaffa? Och så yrvädren? De varade kanske dagar och nätter igenom. Om ett sådant inträffade under vägen, vore man förlorad. För resten var just februari snövädermånaden. Och fanns det för närvarande verkligen någon väg till Bogoslovskij? Förbindelserna dit var sällsynta och om under den senaste tiden inga ostjaker berest trakterna, så måste spåren på många ställen vara alldeles utplånade. Det var alltså mycket lätt att komma vilse. Så lydde varningarna.

Risken kunde inte förnekas. Naturligtvis hade Tobolskvägen många fördelar med avseende på fysisk ofarlighet och ”komfort”. Men just därför var den med hänsyn till polisen ojämförligt mycket farligare. Jag beslöt att slå in på vägen mot Sosjva – och jag fick ingen orsak att ångra mitt val.

Hur finna en förare?

Det återstod ännu att finna en människa som ville åta sig uppgiften att fara till Bogoslovskij med mig – d. v. s. ännu återstod den allra svåraste saken.

– Vänta ni, så ska jag styra om det, sade mig efter långa samspråk och överläggningar en ung ”liberal” köpman, Nikita Serapjonytj, som jag underhandlat med.

– Här bor ungefär 40 verst från staden en syrjen (övers. anm.: syrjener, ett mongoliskt folk, som jämte ostjaker bebor norra Sibirien) i en jordkula. Han heter Nikifor... Det är en durkdriven karl... som har två hjärnor beredda till vad som helst...

– Super han inte, frågade jag försiktigtvis.

– Varför skulle han inte supa – visst super han. Vem super inte här? Det är ju snapsen som har förstört honom: han är en god jägare, sköt förut massor av sobel och tjänade mycket pengar... Nå, det gör ingenting: om han går in på detta, så skall han också om Gud vill utföra det. Jag skall resa bort till honom. Det är en durkdriven karl... Om han inte kan föra er dit, så kan ingen det...

Samman med Nikita Serapjonytj utarbetade jag avtalsvillkoren. Jag köpte tre renar av den allra bästa, utvalda sorten, släde likaså. Om Nikifor för mig välbehållen till Bogoslovskij-anläggningarna, så övergår renar och släde i hans ägo. Dessutom betalar jag honom 50 rubel i kontanter.

Samma kväll hade jag redan svaret. Nikifor är villig. Han har begivit sig till tätlägret, som befinner sig på 50 versts avstånd från hans boplats, och medför i morgon tre av de bästa renarna. I morgon natt kan vi kanske resa. Till dess måste allt det nödvändiga vara ombesörjt: köpas varma skor och strumpor av renhud och dito ytterkläder, liksom proviant för ungefär 10 dagar. Allt detta arbete åtog sig Nikita Serapjonytj. (Strumporna benämnda "tjishi" och av renhud ha håret på innersidan, medan skorna, "kissy", tvärtom. Ytterkläderna kallas "malitza" och har hårsidan inåt. Utanpå ytterkläderna dras vid stark kyla "gussj" med håret utåt.)

– Jag försäkrar er, sade han, att Nikifor skall rädda er. Han ska alldeles säkert rädda er...

– Ja, om han inte börjar supa, svarade jag tvivlande.

– Nå, det kommer nog att gå och med Guds hjälp kommer Nikifor inte att supa... Han är bara orolig för att han inte ska hitta vägen över berget: på åtta år har han inte farit där. Ni kommer kanske bli tvungna att fara utmed floden till kojorna vid Sjominsk, men det är mycket längre...

Förhållandet är att det från Beresov och till kojorna vid Sjominsk går två vägar: den ena "över berget" rakt fram och på några ställen korsande floden Vogulka samt vidare genom kojorna vid Vysjpurtymsk. Den andra drar längs floden Sosjva genom kojorna vid Sjajtansk, Malejevsk o. s. v. "över berget" är det hälften så långt, men trakten är öde. Endast sällan stöter man på någon ostjak och vägen är ofta fullständigt igensnöad.

Det var dock omöjligt att resa följande dag. Nikifor kom inte med renarna. Det var obekant var han befann sig och vad som hade hänt honom. Nikita Serapjonytj var fylld av den största bestörtning.

– Har ni givit honom några pengar för inköpet av renarna, frågade jag.

– Ja, vad tror ni väl – jag är väl ingen barnunge. Jag lämnade honom ett förskott på fem rubel och det till och med i hans hustrus närvaro. Men vänta, jag skall i dag resa över till honom igen.

Avresan fördröjdes därigenom 24 timmar. Polischefen kunde vilken dag som helst begära att jag skulle ge mig iväg till Obdorosc. Det var en dålig början.

Tredje dagen, den 18 februari, reste jag.

På morgonen kom Nikita Serapjonytj till sjukhuset och sedan han inväntat ett lämpligt ögonblick då ingen fanns i rummet, sade han tvärsäkert:

– Kom i kväll klockan elva oförmärkt till mig. Vi har bestämt avresan till klockan 12. Min familj går i afton på en teaterföreställning och jag blir ensam hemma. Ni får klä om er hos mig, äta kvällsvard och jag ska sedan med min häst köra er in i skogen. Nikifor möter där. Han kommer att föra er över berget: igår, påstår han, syntes spår efter två ostjak-slädar.

– Är det avgjort?

– Absolut säkert.

Ända till kvällen gick jag fram och tillbaka i rummet. Klockan 8 begav jag mig till kasärnen, där uppställning ägde rum. Jag hade kommit till den slutsatsen, att det skulle vara bättre på det sättet. Kasärnsalen var överfylld. I taket hängde stora lampor, vid sidorna brann ljus fastsatta på bajonetterna. De tre musikanterna fick en knapp plats tätt framför scenen. På första stolraden hade tjänstemännen sin plats, bakom dem satt köpmän i brokig blandning med politiska fångar och i den bortersta raden befann sig enklare folk: handels- biträden, småbönder, ungdom. Vid väggarna på bägge sidor stod soldater. På scenen skulle just ”Björnen” av Tjechov spelas. Den store tjocke och godmodige fältskärn Anton Ivanovitj föreställde björnen. Läkardamen spelade den vackra grann- hustrun. Läkaren själv tjänstgjorde som sufflör ur en låda. Så föll det konstmässigt målade förhänget och alla applåderade.

Under pausen samlade sig de politiska fångarna i en grupp och meddelade varandra de senaste nyheterna. ”Det påstås att lantpolischefen är mycket ledsen över att inte de deputerade, som ha familj, lämnas kvar i Beresov. – ”Polischefen har bland annat sagt att en rymning härifrån är omöjlig”. – ”Ja, men då överdriver han”, invänder någon, ”det kommer ju folk hit och följaktligen kan man ta sig härifrån.”

De tre musikanterna slutade att spela och ridån gick upp. Nu uppfördes ”Tragiker mot sin vilja”, en äkta mans semesteräventyr. I rock av råsiden och halmhatt föreställde sjukhusföreståndaren äkta mannen, som befann sig på semester på landet – och detta i februari i närheten av polcirkeln. När ridån efter dramat om den lantlige äkta mannen föll, skilde jag mig från mina kamrater och gick, förebärande huvudvärk.

Nikita Serapjonytj väntade mig.

– Ni har god tid att klä om er och äta kvällsvard. Jag har sagt till Nikifor att komma till överenskommen plats när klockan i tornet slår 12.

Ut i ödemarksnatten med en full syrjen och tre renar...

Mot midnatt trädde vi ut på gården. I jämförelse med det upplysta rummet föreföll det mycket mörkt ute. Jag upptäckte i skumrasket en släde med förspänd häst. Jag lade mig på slädens botten och kastade min ”gussj” under mig. Nikita Serapjonytj dolde mig helt med en bunt halm och band över det med rep: det såg ut som om han körde ett lass. Halmen var snö-blandad och sammanfrusen. Av min andedräkt smalt snön och började droppa ned över mitt ansikte. Jag frös också om händerna i den kalla halmen – jag hade glömt att ta fram mina vantar och det var svårt att röra sig under repen. Nu slog tornklockan 12. Släden satte sig i rörelse och det bar i väg genom porten och raskt vidare framåt gatan...

Äntligen, tänkte jag. Detta är början. Och kylan om händerna och i ansiktet kändes nästan angenäm, som det påtagliga beviset för att detta nu var en faktisk början. Vi körde ungefär 20 minuter i trav och gjorde sedan halt. Ovanför mig hörde jag en gäll vissling, tydligen en signal från Nikita. Genast ljud på något avstånd en vissling till svar, och strax efteråt hörde vi

otydliga människoröster. Vem är det som talar där, tänkte jag med oro. Nikita delade den tydligen, eftersom han inte löste repen utan mumlade någonting för sig själv.

- Vem är det, frågade jag halvhögt ur halmen.
- Det vet fan med vem han har sällskap, svarade Nikita.
- Är han full?
- Ah ja, det händer ju att han inte är nykter.

Under tiden hade personerna, som talat med varandra, kommit ur skogen och ut på vägen. ”Det gör ingenting, Nikita Serapjonytj, det gör ingenting”, hörde jag någons röst, ”passageraren behöver inte oroa sig... Han är min vän och den här, gubben, det är far min... sånt folk behöver ni inte vara rädda för.” Nikita löste repen och brummade någonting. Framför mig stod en storväxt bonde i en ”maliza” och med mössan av, ilsket rödhårig, med ett försupet men ändå slugt utseende och mycket lik en lillyriss. Bredvid stod en pojke och på vägen raglade en gubbe, som höll sig fast vid den ur skogen framkörda släden och tydligen var fullkomligt överlastad.

- Det gör ingenting, herrn, det gör ingenting... sade den rödhårige mannen, som jag tog för Nikifor, det kr mitt folk och jag svarar för dem. Nikifor super, men han super inte bort förståndet... Oroa er inte ... varför skulle jag inte med de här tjurarna (han pekade på renarna) föra er till målet... Farbror Mikael Jegorytj säger: Far över berget... Nyss har två ostjak-slädar farit där... För mig är det också bättre med vägen över berget... Vid floden känner mig alla... nyss bjöd jag Mikael Jegorytj hem för att äta pirog med mig... en hedersam bonde...
- Stopp, stopp, Nikifor Ivanovitj, lägg nu sakerna i släden. sade Nikita Serapjonytj och höjde rösten. Nikifor skyndade sig: På fem minuter var allt klart och jag satt i den nya släden.
- Nå, Nikifor Ivanovitj, sade Nikita förebrående, det var ganska onödigt att du tog med de här karlarna: jag hade ju sagt dig... Ja, se nu till, sade han vänd till dem, att ni ingenting säger.
- Nej, nej, vi säger ingenting... svarade pojken. Gubben kunde bara vifta lite med ett finger i luften. Jag tog hjärtligt farväl av Nikita Serapjonytj.
- Framåt marsch.

Nikifor gav till ett kort och hårt rop, renarna satte av och resan började.

Renarna löpte friskt, med hängande tungor och hastig andning. Vägen var smal, djuren trängde sig tätt ihop och man måste förvåna sig över att de inte hindrade varandra i loppet.

- Det kan en säga rent ut, började Nikifor, att bättre renar än dessa här finns inte. De är starka som tjurar och förträffliga: det var 700 djur i hjorden, men det fanns inga bättre än dessa. Den gamla Mikael ville till en början alls inte höra på mig. Han sade: ”De här tjurarna lämnar jag inte ifrån mig.” Men sedan när han hade druckit en flaska, sade han: ”Ta dem.” Men när han lämnade ut dem, började han gråta. ”Hör på”, sade han, ”den här ledrenen (Nikifor visade på den främste av renarna) kan inte betalas med pengar. Om du kommer lyckligt tillbaka, skall jag köpa tillbaka renarna för samma summa.” Sådana djur är det alltså. Och bra betalning har jag givit för dem. Men det är sant: det är de värda. Bara ledrenen kostar oss 25 rubel.

Endast hos farbror Mikael Ossipovitj kunde man låna dem gratis. Han sade mig rent ut: ”Du är ett dumhuvud, Nikifor.” Ja, just det sa han till mig: ”Ett dumhuvud är du, Nikifor, varför sa du mig inte genast att du skall skjutsa en sån passagerare?”

- Vad för en passagerare, avbröt jag hans prat.

– Jo, ni till exempel.

Jag fick sedan ofta tillfälle höra att ordet ”passagerare” var ett älsklingsuttryck i min ledsagares ordförråd.

Vi hade knappt farit mer än 10 verst, innan Nikifor plötsligt hejdade renarna.

– Här måste vi vika av och fara ungefär 5 verst till ett ostjak-tält... Där ligger en ”gussj” åt mig. Enbart med ”maliza” kommer jag ingen väg och skulle alldeles bli genomfrusen. Jag har också ett kvitto från Nikita Serapjonytj för ”gussjen”.

Jag blev mycket förvånad över det vanvettiga tilltaget att 10 verst från Beresov gå in i ett ostjak-tält. Av Nikifors undvikande svar begrep jag att han redan i går måste ha hämtat ”gussjen” och att han de två senaste dagarna hade supit i ett sträck.

– Vilket ni vill eller ej, sade jag till honom, men jag kommer inte att fara för att hämta ”gussjen”. Vad tusan ska det här betyda? För den saken skulle ni ha sört i förväg... Fryser ni, så får ni ta min päls under ”malizan”. Jag sitter nu på den. När vi kommer till målet, ska jag skänka er den korta fårskinnspäls jag nu har på mig: den är bättre än vilken ”gussj” som helst.

– Nåja, förklarade Nikifor, strax ense med mig, vad ska vi egentligen med en ”gussj”? Ho-ho, skrek han åt renarna. De här rentjurarna springer allt utan käpp. Ho-ho...

Men Nikifors munterhet varade inte länge. Brännvinet överväldigade honom. Han hade blivit alldeles slapp, slängde hit och dit i släden och somnade allt djupare. Jag väckte honom några gånger. Han ruskade på sig, drev på renarna med en lång käpp och mumlade: ”Det gör ingenting. De här djuren ska nog springa”... och domnade av på nytt. Renarna gick bara i skritt och endast mina rop livade upp dem något. Så förflöt ungefär två timmar. Sedan slumrade jag själv till, men vaknade efter några minuter av att känna att renarna gjort halt. Jag var bara halvvaknen och tyckte att allt var förlorat... Nikifor, skrek jag av alla mina krafter och ruskade honom i axeln. Svaret blev några osammanhängande, mumlade ord: ”Vad kan jag göra? Jag kan ingenting göra... jag vill sova...” Mitt läge var verkligen i högsta grad dystert. Från Beresov hade vi knappt avlägsnat oss mer 30 40 verst. Ett halt så nära den platsen passade alls inte mina planer. Jag insåg att det nu inte gick an att skämta och beslöt ”vidtaga åtgärder”.

– Nikifor, skrek jag, drog ned hättan från hans bedövade huvud, så att det utsattes för den isande kölden. Om ni nu inte sätter er ordentligt upp och kör på renarna, så kastar jag er i snön och fortsätter ensam.

Nikifor kom lite grand till medvetande: om av köldens eller mina ords verkan, vet jag inte. Det visade sig att han tappat käppen under sömnen. Han vinglade och rev sig i huvudet, hittade efter mycket letande en yxa i släden, högg en liten tall vid vägen och kvistade den. Käppen var färdig och vi fortsatte.

Jag beslöt att hålla Nikifor strängt.

– Begriper ni inte vad ni gör, frågade jag honom i möjligast allvarlig ton. Detta är ingenting att leka med. Tror ni kanske att man kommer att berömma oss, ifall vi blir infångade?

– Visst begriper jag det, svarade Nikifor som kom till allt bättre medvetande. Hur kan ni tro annat... Det är bara det att vår tredje tjur är lite klen. Den första är bra, kan inte bättre vara och den andra är också bra... Men den tredje det måste jag redan säga, den duger alls inte.

Kölden blev mot morgonen betydligt starkare. Jag tog min ”gussj” över fårskinnspälsen och kände mig ganska kry. Men Nikifors tillstånd blev allt sämre. Hans rus gick över, kölden hade för längesen trängt in under hans ”maliza” och den stackaren darrade i hela kroppen.

– Ta min päls, föreslog jag honom.

– Nej, det är redan för sent: Jag måste först värma mig själv och även värma upp pälsen.

En stund senare kom jurtor (jordkojor) i sikte: tre fyra ynkliga, av stockar sammanfogade bondkojor.

– Jag måste gå in i fem minuter, ta reda på vägen och värma mig...

Fem, tio, femton minuter förflöt. En i skinn helt och hållet ombyttad varelse närmade sig släden, stod stilla en stund och gick. Det började sakta dagas och skogen tillsammans med de bedrövliga kojorna antog för mig ett hotfullt utseende. Hur ska hela denna historia egentligen sluta, frågade jag mig. Kan jag komma någon vart med den här fyllbulden? Om det fortgår på detta sättet, kan man lätt hinna upp oss. I sin fylla kan Nikifor säga vad som helst till mötande, som för det vidare till Beresov och därmed är det slut på leken. Men även om vi inte blir infångade, så kan man telegrafiskt varsko alla stationer längs den smalspåriga banan... Tjänar det överhuvud någonting till att resa vidare, frågade jag mig förtvivlande.

Ungefär en halvtimme förflöt.. Men Nikifor syntes inte till. Jag måste ta reda på honom, men när allt kom omkring hade jag själv inte märkt i vilken hydda han försvunnit. Jag gick fram till den närmast liggande och tittade in genom fönstret. På härden i vrån flammade elden. Och det ångade ur en kittel. På en brits satt några människor med Nikifor i mitten. I handen höll han en butelj... Jag knackade hårt på rutan och mot väggen. Minuten efteråt kom Nikifor. Han hade min päls på, och två ”versjok” stack fram under ”malizan”.

– Stig i, skrek jag strängt till honom.

– Genast, genast... svarade han lydigt, det gör ingenting. Jag har värmt mig lite och nu far vi vidare. Vi ska under natten hinna så långt, att man alls inte kan se oss längre. Det är bara den tredje tjuren, som det står dåligt till med... Vi borde spanna från honom och låta honom löpa...

Vi fortsatte.

Första anhalten i ett ostjak-tält

Klockan var redan ungefär 5. Månen hade gått upp och lyste klart. Kölden hade blivit hårdare och på himlen märktes morgonrodnaden. Jag hade för länge sedan tagit renpälsten utanpå fårskinnspälsten och kände mig varm. I Nikifors uppträdande iakttog jag säkerhet och gott humör, renarna sprang bra och jag slumrade in så sött. Då och då vaknade jag och hade ständigt samma bild för ögonen. Vi färdades tydligen genom sumpiga och nästan skoglösa trakter. Små torftiga furor och björkar stack upp ur snön och vägen ringlade sig fram som ett knappt märkbart streck. Renarna löpte med automatisk outtröttlighet och regelbundenhet, och deras flåsande andning påminde om lokomotivens stånkande. Nikifor kastade tillbaka sin vita kapuschong och satt barhuvad. Vita renhår hade fastnat i hans röda, tovigga hår och det såg ut som om han fått rimrost på huvudet. Vi reser och reser, tänkte jag och kände hur en varm våg av glädje strömmade genom mig. Man skall kanske inte på ett par dagar märka att jag är borta... Vi reser och reser... Och återigen slumrade jag till.

Ungefär klockan 9 höll Nikifor in renarna. Nästan alldeles vid vägen stod en ”tjum”, ett stort tält av renfällar i form av en stympad kägla. Tätt intill tältet syntes en släde med förspända renar, en vedhög, färsk renhudar, på ett streck i snön ett avhugget renhuvud med ovanligt stor krona, och två barn i renhudspälsar och dito skor lekte med hundarna.

– Varför finner vi en ”tjum” här, undrade Nikifor förvånad. Jag har för mig att vi inga skulle anträffa förrän vid Vysjpurtymsk. – Han skaffade underrättelser och det visade sig att detta

var charumpalovska-ostjaker, som bor 200 verst längre bort, men här bedriver ekorrhångst. Jag tog vårt kokkärl och vår proviant, och vi kröp igenom en liten med fäll förhängd öppning in i tältet för att äta frukost och dricka te.

– ”Paisi!” hälsade Nikifor de innevarande.

– Paisi, paisi, paisi, svardes det från alla håll.

Runt omkring på golvet låg skinnhögar och i dem rörde sig mänskliga varelser. I går hade här varit supkalas och i dag var alla fulla. I centrum brann en öppen eld och röken drog ut genom en öppning i tältets spets. Vi hängde vår tekittel över elden och makade ved under. Nikifor underhöll sig med folket, alldeles flytande på ostjakiskt språk. En kvinna reste sig med ett barn, som hon tydligen just givit di och närmade sig elden utan att skylla bröstet. Hon var ful som stryk. Jag gav henne en karamell. Strax reste sig två andra figurer och närmade sig oss. De ber om brännvin, översatte Nikifor deras ord. Jag gav dem sprit, djävulskt stark 95-procentig sprit... De drack den, grinade och spottade på golvet. Även kvinnan med de blottade bröstet fick en klunk med. Gubben ber om ett glas till, förklarade Nikifor för mig, i det han gav en äldre flintskallig ostjak med glänsande röda kinder ett glas nummer två. Jag har lejt den här gubben, förklarade Nikifor vidare, för fyra rubel för att följa med oss till kojorna vid Sjominsk. Han skall köra före oss med sitt trespann och bana väg åt oss. Så blir det trivsammare för våra renar att löpa efter hans.

Vi drack te och åt en bit. Husbondfolket förärade jag cigaretter som avskedsgåva. Sedan lade vi våra saker i gubbens släde, steg i vår egen och reste. Solen stod högt, vägen gick genom en skog och det låg något friskt och hurtigt i luften. Framför oss körde ostjaken med tre dräktiga renkor. I handen höll han en stor lång käpp med en liten benhylsa i ena ändan och en metallspets i den andra. Nikifor hade också skaffat sig en käpp. Renkorna drog den lätta släden med gubben snabbt framåt och våra tjurar sporrades att inte bli efter.

– Varför är gubben barhuvud, frågade jag Nikifor. Med förvåning såg jag nämligen ostjakens flintskalle oskyddad för kölden.

– Då blåser brännvinet fortare av honom, förklarade Nikifor.

Och verkligen, efter en halvtimme höll gubben in sina renar, kom till oss och bad om sprit.

– Man måste vara bjudsam mot gubben, avgjorde Nikifor, som därmed på samma gång bjöd sig själv. Han hade ju redan spänt för sina renar.

– Hur så?

– Han skulle fara till Beresov för att hämta brännvin. Då tänkte jag: om han nu bara inte säger något farligt där... Därför lejde jag honom. Nu kan vi vara säkrare på vår sak. Vem vet när han nu kommer till staden, kanske först om två dagar. För min del är jag inte rädd. Om polisen frågar mig: Är det du som har skjutsat honom? Hur ska jag veta vem jag skjutsat? Du är polis, jag är körkarl. Du får din lön. Alltså är det din sak att se upp, men min sak att köra. Är det inte riktigt som jag säger?

– Jo, det är riktigt.

I dag är det den 19 februari. I morgon öppnas riksduman. Amnesti! ”Dumans första plikt vore en amnesti.” Kanhända... Men det är bättre att avvakta denna amnesti några dussin grader västligare. ”Så kan man vara säkrare på sin sak”, som Nikifor säger.

Två möten...

Sedan vi passerat kojorna vid Vysjpurtymsk hittade vi en säck bröd på vägen. Den vägde över ett pud (= drygt 16 kg.). Trots mina energiska protester lade Nikifor säcken i vår släde. Jag begagnade tillfället under hans rusiga sömnhet och kastade fyndet oförmärkt tillbaka på vägen, eftersom det ju bara skulle tynga släden för renarna.

När Nikifor vaknade, fann han varken säcken eller den käpp han fått i gubbens tält.

Underligt skapade är dessa renar – de känner varken hunger eller trötthet. De har under hela 24 timmar före vår avresa ingenting ätit och nu har vi redan varit på väg i 24 timmar. Enligt Nikifors utsago har de först nu ”riktigt kommit i farten”. De löper jämnt, outröttligt 8 till 10 verst i timmen. Var tionde eller femtonde verst göres två eller tre minuters halt för att ge dem tillfälle att hämta sig. Sedan iväg igen... En sådan sträcka kallar man ”renlopp”, och då avstånden här inte är uppmätta i verst, så mäter man dem i ”renlopp”. Fem sådana ”lopp” betyder 60 till 70 verst.

När vi nått kojorna vid Sjominsk, där vi måste skiljas från gubben och hans renkor, skall vi ha åtminstone 10 ”lopp” bakom oss... Redan ett ganska anständigt avstånd!

Omkring klockan 9 på kvällen, då det var ganska mörkt, mötte vi för första gången under resan flera slädar. Nikifor försökte väja utan att stanna. Men det var inte att tänka på: vägen var så smal, att om man aldrig så litet höll åt sidan, så sjönk renarna ända till buken ner i snön. Slädarna stannade. En av formännen, vi mötte, kom fram till oss, tittade forskande på Nikifor och nämnde honom vid namn: Vem är det du kör? Ska du fara långt?

– Nej, nej, inte långt... svarade Nikifor, jag skjutsar en köpman till Obdorsk.

Detta möte skrämde Nikifor. ”Den måste fan ha skickat på oss. Jag har inte sett honom på fem år och ändå kände han igen mig, den djävuln. Det är syrjener från Ljapinsk. 100 verst härifrån, som far till Beresov efter varor och sprit. I morgon natt kommer de dit.”

– Mig gör det väl ingenting, sade jag, oss ska man inte längre kunna fånga. Bara ni själv inte får obehag, när ni kommer tillbaka...

– Vad skulle jag få för obehag? Jag svarar: Jag är körkarl och det är min uppgift att skjutsa folk. Om det är köpmän eller ”politiker”, det står inte skrivet på pannan på dem. Men du är ju polis. Se då upp. Jag är körkarl och jag kör. Det stämmer, inte sant?

– Jo, det stämmer...

Natten kom, mörk och dyster. Månen går inte upp förrän mot morgonen. Renarna höll vägen troget trots mörkret. Ingen mötte oss. Vid 1-tiden såg vi mörkret skingras av ett klart ljussken och gjorde halt. Bredvid en eld, som flammade tätt vid väggkanten, satt två gestalter, en stor och en liten. I en kittel värmdes de vatten.. En ostjak-pojke skar små bitar av en packe pressat te och kastade i det kokande vattnet.

Vi steg fram till elden och av det skarpa skenet utplånades bilden av vår släde och renarna. Här talades ett främmande och för mig obegripligt språk. Nikifor fick en kopp av pojken, och sedan han förut fyllt den med snö, stack han ned den i det sjudande vattnet. Omigen fyllde han koppen med snö, som han samlade ihop bredvid, och höll ned den i kitteln. Det såg ut som om han beredde någon hemlighetsfull dryck över elden, som brann här i ödemarkens mörker och ensamhet. Nu drack han länge och begärligt.

Våra renar började av allt att döma att bli trötta. Varje gång vi gjorde halt, lade de sig ned bredvid varandra och slickade snö.

Ostjakernas "kultur" och ett första missöde

Vid tvåtiden på natten anlände vi till Sjominsks kojor. Vi beslöt att låta renarna vila ut och få foder här. Redan här var boningarna inga nomadtält, utan fasta och timrade. De skilde sig betydligt från de kojor vi i trakten av Tobolsk besökte. Där var det egentligen riktiga bondstugor, innehållande två rum med rysk spis, samovar och stolar – endast något sämre och smutsigare än i en sibirisk bondstuga i allmänhet. Här fanns en "kammare" med primitiv härd i stället för spis, inga möbler, en låg dörr och i stället för fönsterglas en isskiva. Inte desto mindre kändes det ganska skönt, när jag fick ta av renskinnspälsen, fårskinnspälsen och sockorna, som en gammal ostjak-kvinna strax hängde upp till tork vid härden. Jag hade nästan ingenting ätit på 24 timmar.

Vad det kändes skönt att sitta på den med renhud klädda britsen och äta kalvkött med till hälften upptinat bröd och vänta på teet. Jag drack ett litet glas konjak, kände en lätt susning i huvudet och tyckte att resan redan var fullbordad. En ung ostjak med lång hårpiska, inflätad med röda tygband, reste sig från britsen och gick ut för att fodra renarna.

– Vad ska han då fodra dem med, undrade jag.

– Med mossa. Han släpper lös dem på en plats där mossa finns, och de gräver sedan själva upp den under snön. De gräver en håla, lägger sig ned och äter. En ren behöver inte så mycket.

– Äter de inte bröd?

– Ingenting annat än mossa, utom ifall man vant dem vid bröd från späda år, men det förekommer sällan.

Gubben lade ny ved på härden, väckte sedan en ung ostjak-kvinna, som gick ut på gården, under det hon i förbifarten skylde sitt ansikte för mig. Hon skulle tydligen hjälpa sin man, den unge mannen som Nikifor för två rubel lejt att följa oss till Ourvi. Ostjakerna är fruktansvärt lata – allt arbete utföres bland dem av kvinnorna. Och detta gäller inte endast inomhus: inte sällan möter man ostjak-kvinnor med gevär i handen för att jaga ekorre och sobel. En skogvaktare från Tobolsk meddelade mig underliga saker om ostjakernas lättja och om deras förhållande till sina kvinnor. Han hade att genomforska de öde trakterna i kretsen Tobolsk, de s. k. tumany. Som följeslagare lejde han en ostjak mot tre rubel om dagen. Och då erfor han att varje ung ostjak åtföljdes i "tumany" av sin hustru eller, om han var ogift eller änkling, av sin syster eller mor. Kvinnan bar all under vägen behövlig attiralj: yxa, tekittel, matsäck. Karlen bar endast en kniv i bältet. När man rastade röjde kvinnan plats, tog mannens livrem, som han löste för att ha det bekvämare, gjorde upp eld och lagade i ordning teet. Mannen satt bredvid och rökte under tiden sin pipa.

Men nu var teet färdigt och med god smak förde jag koppen till munnen. Men vattnet luktade odrägligt av fisk. Jag lade två skedar tranbärsessens i koppen – det var enda sättet att få bort fisklukten.

– Känner ni ingenting, frågade jag Nikifor.

– Oss bekommer inte fisksmaken. Vi äter fisken rå, direkt ur nätet, då han ännu sprattlar i handen. Det smakar bättre än någonting annat.

Den unga ostjak-kvinnan kom in och skylde som förut halva ansiktet, ställde sig vid härden och ordnade med gudomlig oskuld sin dräkt. Strax efter henne kom mannen in och föreslog genom Nikifor att få sälja 50 ekorrskinn till mig.

– Jag har sagt honom att ni är köpman från Obdorsk och därför erbjuder han er ekorrskinnen, förklarade Nikifor.

– Säg honom att jag ska ta dem på återvägen. Nu är det ingen idé att ta dem med.

Vi drack te, rökte och Nikifor lade sig på britsen för att sova till dess renarna ätit sig mätta. Jag hade också en oerhörd sömnlust, men var rädd för att somna i ett kör till morgonen och satte mig därför med block och blyertspenna vid härden. Jag kastade ned intrycken av den första dagen och senaste natten under vår färd. Hur enkelt och lyckligt allt gått – ja, nästan alltför enkelt.

Vid 4-tiden på morgonen väckte jag folket och vi lämnade Sjominsk.

– Hos ostjakerna bär både män och kvinnor hårflätor med band och ringar. Antagligen flätar de inte håret oftare än en gång om året?

– Hårflätorna? svarade Nikifor. Dem flätar de ofta. När de är fulla, rycker de varandra alltid i flätorna. De super och sedan flyger de varandra i håret. Då säger den svagare: Släpp! Då släpper den andre och sedan dricker de med varandra igen. De har ingen anledning att vara onda på varandra: det har de alldeles för gott hjärta till.

Vid Sjominsk kom vi till floden Sosjva. Vägen gick ibland över floden, ibland genom skogen. Det blåser nu en häftig, genomträngande vind, och det är endast med svårighet jag kan skriva i mitt anteckningshäfte. För tillfället åker vi på öppna fältet: mellan en björkskog och flodstranden. Vägen är bedrövlig. Blåsten sopar igen de smala spår vår släde gör. Renen nummer tre slinter ofta av den fasta vägen. Då sjunker han ända till buken eller djupare ned i snön, gör några förtvivlade hopp, kommer åter upp på vägen, spärrar mittelrenen och törnar emot ledrenen. På floden och den frusna sumpmarken måste vi köra steg för steg. Till råga på olyckan har också ledrenen – den som saknade sin like – börjat halta. Med vänstra bakfoten släpande bemödar han sig dock ärligt att löpa på den förskräckliga vägen. Hans hängande huvud och tungan, som nästan berör marken, där han då och då girigt lapar snö, vittnar om hans väldiga ansträngningar. Plötsligt kom vi ned i en sänka mellan två snöväggar på halvannan arsjins (1 arsjin = 0,71 in.) höjd. Renarna trängde sig tätt tillsammans och det såg ut som om ytterrenarna bar mittelrenen på sina sidor. Jag observerade att ledrenen hade blod på framfoten.

– Jag förstår mig lite grand på behandling av djur, förklarade Nikifor. Jag slog åder på honom, medan ni sov.

Han höll inne renarna, tog kniven ur bältet (hos oss kallar man sådana knivar finländska), gick intill den sjuka tjuren och vred och vände med kniven i munnen länge och väl på hans skadade fot. Jag förstår inte vad det ska betyda, sade han osäker och började med kniven peta omkring på benet något ovanför klöven. Djuret låg under undersökningen stilla och med uppdragna ben och slickade sedan sorgset blodet på den sjuka foten. Blodfläckar på snön betecknade platsen för vårt uppehåll. Jag begärde att han skulle spädda Sjominsk-ostjakens renar för min släde och att våra renar skulle späddas för den andra, lätta släden. Den stackars haltande ledrenen bands bakom. Från Sjomy har vi nu färdats i 5 timmar, lika långt har vi till Ourvi, och först där kan vi byta renar hos en rik ostjak, renuppfödaren Semjon Pantjui. Om nu han strax går in på att lämna ut sina renar på en så lång sträcka? Jag rådgör med Nikifor om detta. Kanhända, sade jag till honom, blir vi tvungna att köpa två trespann av Semjon?

– Ja, vad gör det, svarade Nikifor, då köper vi dem. Min fortskaffningsmetod gör på honom samma intryck som en gång i tiden Fileas Foggs resa gjorde på mig. Ni minns nog, hur han köpte elefanter och ångbåtar och, när tillräckligt bränsle saknades, tog och eldade upp tacklingen, där den var av trä. Vid tanken på svårigheter och utgifter råkar Nikifor, i fall han

är full, d. v. s. nästan för jämnan, i stor iver. Han identifierar sig fullständigt med mig. Han blinkar lite åt mig och säger: Resan ska inte kosta oss mer än en kopek... Det betyder ju ingenting för oss... Pengar bekymrar oss inte. Tjurarna? Om en tjur stupar, så köper vi en ny. Det faller mig inte in att skona tjurarna – nej aldrig: så länge ni håller ut, ska vi fara. Ho-ho. Huvudsaken är att vi kommer till ort och ställe. Är det inte sant som jag säger?

– Jo, det är sant.

– Om Nikifor inte för er dit, så gör ingen det. Farbror Mikael Ossipovitj – en hedersknyffel till bonde – sa till mig: Nikifor, du ska köra den passageraren... Kör bara. Ta sex tjurar ur min hjord och kör med honom. Ta dem gratis. Och vice-korpral Suslikov sa: Du far med honom? Där har du fem rubel.

– Varför, frågade jag Nikifor.

– För att jag fortskaffar er.

– Var det verkligen därför? Vad intresserar det honom?

– Ja, vid Gud, därför. Han älskar sina bröder, han står helt och hållet på er sida. För, låt oss tänka efter, vem lider ni för? För världen, för de fattiga. ”Där har du 5 rubel, Nikifor”, sa han, ”res med honom, du har min välsignelse. Jag tar det på mitt ansvar.”

Vägen går in i en skog och blir genast bättre: träden hindrar igensnöandet. Solen står redan högt. I skogen är det skumt och jag känner mig så varm att jag kan ta av min ”gussj” och bara behålla fårskinnspälsen. Sjominsk-ostjaken håller sig fortfarande på efterkälken och vi måste invänta honom. Runt omkring oss står furorna. Det är jättestora träd, kvistfria utom kronan, grågula och raka som ljus. Man har ett intryck av att fara genom en gammal präktig park. Absolut tystnad råder. Någon enstaka gång lyfter ett par vita raphöns, som man inte kan skilja från snöbollar, och flyger djupare in i skogen. Skogen tar plötsligt slut, vägen sluttar starkt mot floden, vår släde välter, vi reser den igen, korsar Sosjva och far på nytt genom öppen nejd. Där höjer sig några enstaka lågväxta björkar över snön. Det är säkerligen ett träsk vi passerar.

– Hur många verst kan vi nu ha farit, frågar jag Nikifor.

– Det kan väl vara en 300 verst. Men vem vet? Vem har mätt vägen här? Ärkeängeln Mikael kanske, annars ingen. Om våra verst säger folk alltid: en kärring har mätt opp dem med kryck-käpp och sen sagt hur många det blev... Men det gör ingenting: om tre dagar eller så ska vi vara vid verken, om bara vädret håller. Ibland går det dåligt med det... En gång överraskades jag av snöstormen vid Ljapino: då kunde jag inte åka mer än tre verst på tre dagar... Gubevars för det.

Nu är vi redan i Malyje Ourvi: där är tre fyra jämmerliga kulor och av dem endast en bebodd. För en tjugo år sedan var de sannolikt alla bebodda. Ostjakernas utdöende tilltar på ett fruktansvärt sätt... Ytterligare omkring 10 verst, och vi skall vara i Bolsjyje Ourvi. Skall vi måntro träffa Semjon Pantjui där? Det är alldeles omöjligt att med våra (renar) fara vidare.

Svårigheter slag i slag

...Ett missöde. I Ourvi träffade vi inte bönderna: de befinner sig med sina renar vid ett läger på ungefär två renlopps avstånd härifrån. Vi måste fara några verst tillbaka och sedan taga av åt sidan. Om vi hade gjort halt i Malyje Ourvi och där inhämtat underrättelser, så hade vi vunnit några timmar. I en till förtvivlan gränsande oro väntade jag på att några kvinnor skulle lyckas skaffa en ersättare för vår haltande ledren. Som överallt annars befann sig också kvinnorna i

Ourvi i berusat tillstånd, och då jag började packa upp matsäcken, bad de om sprit. Jag talade med dem genom Nikifors förmedling – han talar lika flytande ryska, syrjenska och två ostjakiska dialekter, den övre och den nedre, som nästan inte alls har någon likhet med varandra. Här boende ostjaker talar inte ett ord ryska. Annars är alla de ryska skällsorden upptagna av det ostjakiska språket och utgör jämte den statliga spriten en oskattbar frukt av den statsrussificerande kulturen. Man kan mitt i de dunkla ljuven av det ostjakiska språket i en trakt, där man inte ens känner det ryska ordet för Goddag, plötsligt få höra en viss djärv, i vårt hemland ökad glosa spraka till som en meteor, utan minsta brytning och med ett utmärkt tydligt uttal.

Då och då bjuder jag ostjakerna och deras kvinnor på cigaretter. De röker dem med ett värnadsfullt ogillande. Deras av spriten härdade munnar är alldeles okänsliga för mina stackars cigaretter. Till och med Nikifor, som njuter av civilisationens alla frukter, erkände för mig att mina cigaretter inte förtjänade någon vidare uppskattning. Det är inte den rätta havren för sådana kampar, lydde det domslut Nikifor delgav mig.

Vi reser nu till nomadlägret. Vilken ödslighet och vildhet runt om oss! Renarna plumsar i den djupa snön och det förvånar mig mycket, hur den körande finner vägen. För detta har han någon sorts särskild känn och likaså renarna, som på det underligaste sätt kryssar omkring i tall- och grangrenarnas virrvarr. Den nya ledrenen, som man lämnat oss i Ourvi, bär en ofantlig, månggrenad krona, inte mindre än 5-6 kvarts-arsjin hög. Titt och tätt hänger det grenar över vägen, och det ser ut som om renen vid väjandet skulle bli hängande i dem. Men i sista ögonblicket gör han en knappt märkbar huvudrörelse och inte ett barr rubbas på kvisten. Jag hade länge och noga observerat denna manövrering och den föreföll mig kolossalt märkvärdig. Men så förefaller ju för det resonerande förståndet överhuvud alla yttringar av instinkter.

*

Även här ett missöde... Den gamle bonden hade med sin dräng rest till sommartältet, där en del av renarna stannat kvar. Vi väntar i timme efter timme – när han kommer tillbaka, är okänt. Hans son, en pojke med kluven överläpp, kan inte besluta sig för att utan honom avsluta affären med oss. Vi måste vänta. Nikifor släppte lös våra renar för att de skulle få äta mossa. Men för att de inte skulle förväxlas med renarna här på platsen, drog han de två tjurarna några gånger över ryggen med kniven och kvarlämnade på så sätt sitt bomärke i skinnet. Sedan skötte han i godan ro om vår släde, som under vägen blivit alldeles isärskakad. I förtvivlan irrade jag fram och åter på vidden och gick slutligen in i tältet. I knät på en ung ostjak-kvinna satt en alldeles naken gosse på två tre år. Modern klädde honom. ”Hur går det att bo med barnen i dessa tält vid 40-50 graders köld?” Om natten går det, förklarade Nikifor, man rullar in sig i fällarna och sover. Jag har själv mer än en vinter legat i nomadtält. Ostjaken tar före natten av sig alla kläder och kryper så in i ”malizan”. Att sova går nog, men att stiga upp är svårt. Av andedräkten blir hela pälsen så hård, att man skulle kunna hugga den med yxa. Ja, att gå upp är otrevligt. Ostjak-kvinnan stoppade in pojken i öppningen på sin ”maliza” och lade honom intill bröstet. Här får barnen di till 5–6 års ålder.

Jag lät koka vatten på härden. Innan jag visste ordet av, hade Nikifor i bara nypan (o Gud, vad det var för en nypa!) hållt te ur min ask och kastat i kitteln. Jag hade inte mod att tillrättavisa honom, och så fick jag nu vackert dricka te, vars blad legat i en hand, som visserligen sett mycket annat men inte på mycket länge sett tvål...

Kvinnan hade givit pojken di, tvättade av honom, torkade honom med fina träspånor, klädde på honom och släppte ut honom ur tältet. Jag förvånade mig över den ömhet hon visade gossen. Nu sitter hon vid arbetet: hon syr en ”maliza” av renhud och med rensenor. Arbetet är inte endast starkt utan otvivelaktigt också vackert. Hela kanten är prydd med mönster av små

stycken vita och mörka renskinn. Varje söm är genomdragen med en remsa rött tyg. Alla familjemedlemmarna bär renhudsdräkter, som förfärdigas av kvinnorna. Vilket rent av djävulskt arbete ligger inte i detta.

Den äldste sonen ligger sedan tre år sjuk i ett hörn av tältet. Han skaffar sig medicin överallt där han kan, tar den i stora doser och vistas under vintern i tältet under bar himmel. Den sjuke har ett ovanligt klokt utseende: sjukdomen har efterlämnat drag, som tyder på ett tankeliv... Jag erinrar mig att just här hos dessa ostjaker vid Ourvi var det som den unge köpmannen Dobrovolskij från Beresov för omkring en månad sedan dött efter att ha rest hit för att köpa renhudar. Han hade legat här några dagar i feber och utan någon hjälp...

Gubben Pantjui, som vi väntar på, äger bortåt 500 renar. Han är bekant i hela trakten för sin rikedom. Renen är för ostjaken allt: den föder honom, kläder honom och drar honom. För några år sedan kostade en ren 6 8 rubel, men nu 10-15. Nikifor förklarar att det beror på de fortsatta epidemierna, som tar död på renarna i hundratal.

Äventyr hos rikeman

Skymningen blir allt tätare. Det är klart att kort före natten ingen vill fånga in några renar, men jag kan inte uppge den sista förhoppningen utan väntar på den gamle med en otålighet som han säkert aldrig förr i sitt långa liv varit föremål för. Det var redan ganska mörkt, när han äntligen kom med sin dräng. Han trädde in i tältet, hälsade oss kort och tog plats vid härden. Hans kloka och medvetna ansikte väckte min förvåning. Tydligen tillät honom de 500 renar han ägde att känna sig som konung från hjässan till fotabjället.

– Framför nu vårt ärende, uppmanade jag Nikifor, varför ska vi förspilla ytterligare tid?

– Nej, vänta, nu går det inte: de ska först äta kvällsvard.

En dräng trädde in, en stor bredaxlad bonde. Han hälsade med nasal röst, bytte de våta skorna i ett hörn, gick fram till elden. Vilket fruktansvärt ansikte! I hans olyckliga uppsyn var näsan alldeles försvunnen, överläppen starkt uppdragen, munnen ständigt halvöppen och blottande de starka, vita tänderna. Förfärad vände jag mig bort.

– Kanske det är lämpligt att bjuda honom sprit, frågade jag Nikifor, vars auktoritet jag uppskattade.

– Ja, det är just vad det är, svarade han.

Jag tog fram flaskan. Sonhustrun, som efter den gamles inträde skylde sitt ansikte, tände en bit näver på härden och letade med den som ljus fram en metallbägare ur en kista. Nikifor torkade bägaren med ett hörn av sin kolt och fyllde den till brädden. Första ransonen bjöds gubben. Nikifor förklarade att det var sprit. Gubben nickade nedlåtande och drack utan ett ljud ur den stora bägaren 95-procentig sprit. Inte en muskel rörde sig i hans ansikte. Efter honom drack hans yngre son, han med den klivna överläppen. Han drack mer än han orkade, grinade förskräckligt och spottade länge i elden. Sedan blev det drängens tur och han vaggade länge och väl fram och tillbaka med huvudet. Därefter fick den sjuke en bägare. Han drack inte ur utan lämnade bägaren tillbaka. Nikifor tömde resten i elden för att visa vad det var för slags vara han bjöd på: elden flammade häftigt upp.

– Starkt var det, sa den gamle lugnt.

– Starkt var det, återtog sonen och hans spott beskrev allt vidlyftigare bågar i luften.

– Mycket starkt var det, bekräftade drängen.

Till slut drack Nikifor en bägare och fann, till och med han, att spriten var för stark. Den blandades med te. Nikifor höll fingret i flaskmynningen och svängde den fram och åter i luften. Alla drack en bägare till. Sedan blev spriten utspädd omigen och dracks omigen. Och nu började Nikifor äntligen utlägga vad vi ville.

- Saka chosa, sa gubben.
- Chosa, saka chosa, upprepades det i korus.
- Vad säger de, frågade jag Nikifor otåligt.
- De säger att det är mycket långt... Till verken fordrar han 30 rubel.
- Och hur mycket begär han till Njaksimvoli?

Nikifor brummade någonting för sig själv, tydande på otillfredsställelse, som jag först sedan förstod. Men han tilltalade gubben igen och svarade mig: Till Njaksimvoli 13 rubel, till verken 30.

- Och när infångas renarna?
- I dagningen.
- Går det absolut inte nu?

Nikifor översatte med ett ironiskt ansiktsuttryck min fråga. Alla skrattade och ruskade nekande på huvudet. Jag förstod att ett övernattande var oundvikligt och gick ut i det fria. Det var stilla och milt. Jag promenerade en halv timma fram och tillbaka och lade mig sedan i släden för att sova.

I får- och renskinnspälsarna låg jag som i en grotta av fällar. Över tältet stod en ljuskrets av den nedbrinnande elden. Runtom rådde fullkomlig stillhet. På fästet lyste stjärnorna klara och tydliga. Träden stod orörliga. Lukten av den genom andningen, fuktiga renskinnspälsen förorsakade lite andnöd, men pälsen värmdes präktigt, natten hypnotiserade mig och jag somnade in med den bestämda föresatsen att i den tidigaste gryningen väcka folket och fortast möjligt fara vidare. Det är förskräckligt hur mycket tid vi har förlorat.

Jag vaknade några gånger orolig, men runtom syntes bara svarta natten. Kort efter klockan 4, då synranden började ljusna, gick jag in i tältet, famlade bland kropparna efter Nikifor och ruskade honom vaken. Han lyckades få hela tältet på benen. Det märktes att det ständiga utelivet i den hårda frosten lämnade dessa människor sina minnesbetor: när de vaknat, hostade, harklade och spottade de så vilt, att jag inte uthärdade det, utan gick ut. Vid tältöppningen sprutade en 10-årig gosse ur munnen vatten på sina smutsiga händer och smorde sedan in det likadana ansiktet. När proceduren var över, torkade han sig noga med några träspånor.

Drängen utan näsa och den yngste sonen med den kluvna läppen begav sig nu på skidor och med hundar bort för att driva renarna fram till tältet. Men det drog ut en god halvtimme, innan den första renhoppen dök upp ur skogen.

- Antagligen har de jagat upp djuren, förklarade Nikifor, och nu ska snart hela hjorden vara här.

Men det blev annat av. Först efter omkring två timmar hade vi något så när många renar samlade. De gick helt lugnt omkring tältet, mumsade med mularna i snön, samlade sig i hopar eller lade sig. Solen hade redan höjt sig över skogstoppen och belyste snövidden omkring nomadtältet. Renarnas silhuetter, stora och små, vita och mörka, med horn och utan horn,

avtecknade sig skarpt mot snön. Det var en präktig tavla, fantastisk och oförgätlig. Renarna bevakas av hundar. De små lurviga djuren störtar sig efter en skock på omkring 50 renar, som just försöker avlägsna sig från tältet, och renarna rusar i fruktansvärd skrämsel tillbaka.

Men inte ens den bilden kunde förta tanken på den förlorade tiden. Dagen för riksdumans öppnande – den 20 februari – var olycksdagen för mig. Jag väntade med feberaktig spänning att alla renarna äntligen skulle vara samlade. Nu är klockan redan tio, men hjorden är ännu inte på långt när sammandriven. Vi ha nu förlorat 24 timmar här: nu är det redan tydligt, att vi inte kan komma härifrån förrän klockan 11 eller 12, och dessutom har vi härifrån och till Ourvi 20–30 verst dålig väg. Nya ogynnsamma omständigheter kan göra att man i dag fångar in mig. Om man antar, att polisen dagen efter min rymning upptäckt den och av någon bland Nikifors många supbröder får veta, vilken väg vi tagit, så kunde man redan den 19 på natten sätta i gång förföljandet. Vi har knappast tillryggalagt 300 verst. En sådan sträcka kan man färdas på halvannan dag. Alltså hade vi givit fienden tillräcklig tid för att fånga oss. Dröjsmålet kan bli mycket lycksdigert.

Jag började förhöra mig med Nikifor. I går hade jag ju sagt att man måste hämta gubben genast och inte vänta. Man kunde ha betalat honom några rubel mer, om han gjort slag i saken samma afton. Om jag bara kunnat tala ostjakiska, så hade jag naturligtvis ordnat saken. Men det är just av den anledningen att jag inte kan ostjakiska som jag reser med Nikifor.

Nikifor tittade bort med dyster uppsyn.

– Vad ska du göra med dem, när de inte vill? Era renar är väl fodrade och bortskämda. Hur vill du då fånga dem om natten? Men det gör ingenting, sade han och vände sig till mig: Vi ska snart komma i väg.

– Kommer vi i väg?

– Ja, snart.

Och då förekom det mig plötsligt nästan likgiltigt, om vi snart skulle komma i väg, så mycket mer som redan hela vidden var full av renar och ostjakerna på sina skidor syntes komma fram ur skogen.

– Snart ska de fånga renarna, sade Nikifor.

Jag såg att ostjakerna höll rep i handen. Husbonden virade långsamt ett rep om vänstra armen. Efter detta höll man överläggningar genom att högt skrika till varandra. Det var tydligt att de utarbetade en plan för fångsten och bestämde det första offret. Nikifor blev också indragen i samspråket. Han skrämde på en skock och jagade den in mellan gubben och sonen. Drängen stod längre bort. De uppskrämda djuren rände fram i slutna massa. Det var en hel skog av huvud och horn. Ostjakerna tog noga sikte på en viss punkt i denna rörliga skog. Etta! Gubben hade kastat sin snara och ruskade missbelåten på huvudet. Ett! Den unge ostjaken hade också missat. Men den näslöse drängen som stod på en öppen plats mitt i hjorden och som genom sitt naturligt självsäkra utseende genast ingivit mig förtroende, han slängde nu sin snara och man kunde redan på hans armrörelse se, att han inte skulle missa. Renarna löpte undan för repet, men en stor vit tjur, som hade en tråkavle hängande om halsen, gjorde ett par tre språng, blev sedan stående och vände sig på stället: snaran hade slingrat sig om hans hals och horn.

Nikifor upplyste att de nu fångat den allra listigaste renen, som hade försatt hela hjorden i uppror och kommit den att löpa undan i de avgörande ögonblicken. Nu skulle man binda den vita rebellen och allt skulle gå bättre. Ostjakerna började på nytt hala in repen och vira dem om vänstra armen. Därpå ropade de till varandra någonting angående en ny fångstplan. Då

fick en oegennyttig jaktiver också makt med mig. Jag fick av Nikifor veta, att man nu skulle fånga den där stora renkon med de korta hornen och jag deltog i fälttåget. Från två sidor jagade vi en hop mot den sida där tre man med färdiga snaror stod på lur. Men renkon visste tydligen vad som hotade henne. Hon kastade sig genast åt sidan och skulle väl ha lupit till skogs, om inte hundarna hade satt efter henne. Det fick företas en hel del inringningsrörelser. Som segrare avgick även denna gång drängen, som valde det rätta ögonblicket att slänga snaran om renkons hals.

– Den här kon är ofruktsam, berättade mig Nikifor, hon får inga kalvar och är därför mycket stark.

Jakten började bli intressant, fastän den drog ut på längden. Efter renkon infångades samtidigt med två snaror ett jätteexemplar, som såg ut som en verklig tjur. Då uppstod ett avbrott: en hop av de ansatta djuren bröt igenom ringen och tog skogen fatt. Än en gång begav sig drängen och yngste sonen på skidor in i skogen, och vi väntade ungefär en halvtimme på dem. Slutligen förlöpte jakten framgångsrikare och vi fick med förenade krafter in tretton renar: sju för vår resa och sex för ”husbehov”. Fram emot elvatiden avreste vi äntligen med fyra trespann från nomadtältet i riktning mot Ourvi. Till verken skulle drängen följa med oss. Bakom hans släde är en sjunde ren bunden som reserv.

*

Den halte tjuren, som vi vid vår avresa till nomadtältet lämnat kvar vid hyddorna i Ourvi, hade inte blivit frisk. Han låg sorgsen på snön och lät fånga sig utan rep. Nikifor åderlät honom ännu en gång men lika resultatlöst som förut. Ostjakerna försäkrade att han vrickat sig... Nikifor stod obeslutsam bredvid renen och sålde den slutligen för 9 rubel till slakt åt någon av de närvarande, som ledde bort det stackars djuret i ett rep efter sig. Ett så sorgligt öde fick den renen ”som inte hade sin like i världen”. Intressant var att Nikifor sålde renen utan att fråga om jag samtyckte. Enligt vår överenskommelse skulle renarna först efter vår lyckliga ankomst till ort och ställe övergå i hans ägo. Med stor motvilja utlämnade jag den ren, som visat mig så ovärderlig tjänst, till nedslaktning. Men jag kunde inte besluta mig för att protestera... Sedan Nikifor avslutat affären, stoppade han pengarna i sin pung och vände sig till mig med orden: ”Där har jag alltså gjort 12 rubels ren förlust.” En konstig karl. Han hade glömt att jag köpt renarna och att de enligt hans försäkran måste föra mig till bestämmelseorten. I stället hade jag med dem bara kommit 300 verst framåt och hade nu lånat andra.

I dag är det så varmt att snön töar något litet. Snön har blivit mjuk och flyger i våta klimpar åt sidorna och bakut från renklövarna. Det är tungt för renarna. Som ledren har vi en enhornad tjur av ganska anspråkslöst yttre. Till höger löper den ofruktsamma renkon, som flitigt rör benen. Mellan dem en fet ren, som i dag för första gången får erfara vad det vill säga att vara förspänd. Med eskort till höger och vänster gör han ärligt sin plikt. Framför oss styr en ostjak en släde med mitt gepäck. Utanpå sin ”maliza” har han dragit en eldröd blus, som mot bakgrunden av snön, den grå skogen, de grå renarna och den grå himlen, sticker av som en vansinnig och på samma gång nödvändig ledlyd.

Vägen är så svår, att dragremmen på försläden två gånger brustit: vid vart uppehåll fryser slädmedarna fast i vägen och det är mycket svårt att få släden ur fläcken. Efter de första två ”loppen” var renarna redan märkbart trötta.

– Ska vi rasta vid kojorna i Nildinsk, frågade mig Nikifor. Kojorna närmast ligger långt bort. Jag såg att karlarna ville dricka te, men pinades av att förlora tid, i synnerhet sedan vi förlorat en dag i Ourvi. Jag lämnade nekande svar.

– Som ni vill, svarade Nikifor och gav i förargelsen renkon ett nyp med sin käpp.

Närmare "civilisationen"...

Under tystnad färdades vi ungefär 40 verst: när Nikifor är nykter, är han butter och tyst. Det blev kallare, vägen började frysa till och blev alltjämt bättre. I Sangi-Tur-Paul beslöt vi göra halt. Hyddorna här är underbara: där finns bänkar och ett vaxduksbeklätt bord. Under aftonvarden översatte Nikifor för mig en del av samtalet mellan den näslöse och kvinnorna, som trakterade oss. Och jag fick veta intressanta saker. För en tre månader sedan hade den här ostjakens hustru hängt sig. Med vad hade hon hängt sig? "Det vet fan", svarade Nikifor, "med ett smalt gammalt bastsnöre, fastgjort vid en gran, hängde hon sig sittande. Hennes man var i skogen, på ekorrjakt med andra ostjaker. Byfogdens biträde, också en ostjak, kom farande till honom i skogen och kallade honom hem: hans hustru hade blivit svårt sjuk (alltså säger man inte heller här hela sanningen, konstaterar jag). Men mannen svarade: Finns där ingen som kan elda på härden? Mor hennes lever ju hos henne och vad skulle jag kunna hjälpa med... Men byfogdens biträde höll på, att han skulle fara hem: hans hustru var redan "färdig". Och det var redan hans andra hustru, slöt Nikifor sin berättelse.

– Vad? Hade också den förra hängt sig?

– Nej, hon dog en naturlig död, av sjukdom, som vanligt...

Jag erfor att de två nätta små barnen, som vår ostjak vid vår avresa från Ourvi till min förvåning hade kysst på munnen, var hans barn med den första hustrun. Med den andra hade han levat samman i en två år.

– Hade man kanske mot hennes vilja gift bort henne med honom, undrade jag. Nikifor förfrågade sig.

– Nej, sade han, hon gick till honom av sig själv. Sedan betalade han hennes föräldrar 30 rubel och levde samman med dem. Av vilket skäl hon strypt sig är okänt.

– Förekommer inte det mycket sällan, frågade jag.

– Att de inte dör en naturlig död? Hos ostjakerna är det ganska vanligt. I fjol sköt sig en ostjak hos oss med ett gevär.

– Hur? Avsiktligt?

– Nej av oförsiktighet... Och senare sköt sig i vår krets polisskrivaren. Hur, tror ni väl? Jo, i polisvaktornet. Ditupp steg han och sade: Där har ni, era hundar... Och därmed sköt han sig.

– Var det en ostjak?

– Nej... Molodsavatov hette han... en rysk passagerare... Nikita Mitrofanovitj var hans namn.

När vi lämnat hyddorna vid Sangi-Tur var det redan mörkt. Tövädret hade för länge sedan upphört, fastän det fortfarande var ganska mildt. Vägen var alltjämt förträfflig, mjuk men inte hal, "hemtrevlig" väg som Nikifor uttryckte sig. Man hörde knappast renarnas klövslag och de drog släden gladeligen framåt. Slutligen måste vi spänna från den tredje renen och binda den bakom släden, emedan släden var för lätt för renarna, så att de gjorde sidsprång och kunde ha sparkat sönder släden. Den gled jämt och ljudlöst som en båt över ett spegelblankt vatten. I den täta skymningen föreföll skogen ännu mer gigantisk. Jag såg nästan ingenting av vägen och kände inte heller slädens rörelse. Det tycktes som om förtrollade träd rusade oss tillmötes, som om buskarna sprang åt sidan, som om allt flög, snöhöljda trädtoppar och smäckra björkar. Allt föreföll så hemlighetsfullt. Schu-schu-schu... hördes renarnas snabba och

rytmiska andning i den ljudlösa skogsnatten. Och ur förnimmelsen av denna rytm dök otaliga glömda erinringar upp i mitt sinne. Ett tu tre ljuder en vissling djupt inifrån skogen. Det förekommer så mystiskt och gränslöst långt borta. Det är emellertid en ostjak, som på en fem stegs avstånd från mig skrämde upp sina renar. Så blir det åter stilla, en ny avlägsen vissling ljuder, träden dyker tyst upp ur mörkret för att slukas av det igen.

Under halvslummern började en oroande tanke ansätta mig. Ostjakerna måste av min resas omständigheter att döma anse mig för en rik köpman. Vi befinner oss i en mörk skog, det är svarta natten, på en omkrets av 50 verst finns inte en människa, inte så mycket som en hund. Varför ska de då göra halt? Det är ändå bra att jag har en revolver. Men den är nedpackad i kofferten, och kofferten är fastbunden i den ledsagande ostjakens släde – den näslöse ostjaken, som i vissa ögonblick av något skäl börjat förefalla mig misstänkt. Jag finner det absolut nödvändigt att vid nästa hållplats ta fram revolvern ur kofferten och ha den bredvid mig.

En underlig varelse är den där färdledaren i sin röda kolt. Saknad av näsa har tydligen inte inverkat menligt på hans luktsinne. Det ser ut som om han med lukten orienterade sig och på det sättet hittade vägen. Han känner vartenda strå och är i skogen lika hemmastadd som i kajan sin. Nu yttrar han någonting till Nikifor: man har upptäckt att det finns mossa under snön och att renarna alltså kan beta. Vi stannar och spänner från renarna. Det var klockan 3 på natten.

Nikifor talade om att syrjenska renar är listiga och att han, Nikifor, så ofta han kört med dem aldrig släppt lös dem under fodringen utan alltid låtit dem beta bundna. Det är lätt att släppa lös en ren, men hur går det, om man sedan inte kan fånga in honom? Men ostjaken hade en annan mening om den saken och beslöt att på eget ansvar släppa lös renarna. Det var ju ett ädelmod, som verkade bestickande, men jag iakttog med spänning och bekymmer renarnas fnysningar. Om nu t. ex. den där renmossan, som växte i närheten av nomadtältet vid Ourvi skulle tyckas dem mer lockande? Det skulle bli en tragedi! Men innan karlarna, av moraliska skäl alltså, släppte lös renarna, fällde de två höga furor och klöv dem i sju skidor, var och en av halvannan arsjins längd. En sådan skida hängdes som en sammanhållande princip om varje rens hals. Och man fick hoppas att detta ”bihang” inte skulle tyckas dem för lätt.

Sedan Nikifor släppt lös renarna, högg han ved, röjde vid väggkanten en grop i snön och gjorde eld. Men runt om lade han grenar till sittplatser. På två i snön nedstuckna grenar hängde vi två tepannor, som vi fyllde med snö för varje gång den smälte... Att dricka te vid eld i det fria och i februarivinter skulle säkert ha förefallit mig mycket mindre lockande, om det hade varit en 40–50 graders köld. Men himlen var mig bevågen på ett märkvärdigt sätt: det var lugnt och mildt väder.

Som jag var orolig för att försova mig, lade jag mig inte att sova med karlarna. Jag satt ungefär två timmar vid elden, underhöll den och skrev vid det flämtande skenet ned mina reseintryck.

Så fort det började dagas, väckte jag mina män. Renarna lät sig utan svårighet infånga. Innan de hunnit tagas och spännas för, hade det blivit ganska ljust och allt antog en helt vardaglig prägel. Furornas storlek var förminskad, björkarna rusade inte mer emot oss. Ostjaken hade ett sömnigt utseende och min misstänksamhet under natten skingrades som rök. Samtidigt erinrade jag mig att i den uråldriga revolver, jag före avresan skaffat mig, fanns det bara två patroner och att man enträget uppmanat mig att till förebyggande av olyckshändelse inte skjuta med den. Och därför fick den ligga kvar i kofferten.

Nu kom oavbruten skog: gran, björk, väldiga lärkträd, ceder och över floden sälg och smidig säv. Vägen är bra. Renarna löper jämnt men utan fart. På försläden sitter ostjaken med hängande huvud och sjunger en sorgsen sång, som omfattar fyra toner. Kanske tänker han på

det gamla bastsnöret, som hans andra hustru hängde sig med. Skog, skog... Den är entonig och ändlös och på samma gång oerhört skiftande i alla sina sammansättningar. Här hänger en mossbelupen fura tvärsöver vägen. Jätteträdet är helt och hållet klätt med en svepning av snö, som hänger hotfullt ned över oss. Här återigen har skogen tydligen i fjol brunnit. De torra, raka stammarna utan kvistar och barr sticker upp ur marken likt planlöst utplanterade telegrafstolpar eller som mastsbogen i en igenfrusen hamn, där inga segel synas. Vi färdas några verst över brandplatsen. Därefter vidtar granskog: grenrika, mörka och täta träd. De gamla jättarna står tätt tillsammans, deras toppar är sammanflätade och släpper inte igenom en solstråle. Grenarna är också överspunna med grått mossverk liksom av spindelväv. Både renar och människor förekommer en bland dessa hundraåriga granar mindre.

Nu blir träden plötsligt mindre och på den snöiga vidden såg man en massa unggranar spridda, på samma avstånd från varandra. Plötsligt vid en vägkrök är vår släde nära att köra över en kälke, som dras av tre hundar och en ostjak-flicka. Bredvid går en gosse, ungefär 5 år gammal. Det är mycket vackra barn. Ostjakerna har, som jag funnit, ofta nog vackra barn. Men varför är då de vuxna så fula?

Skog och åter skog... Här är ännu en skogsbrandplats, tydligen gammal: mellan de förkolnade stammarna frodas återväxten kraftigt. Hur uppkommer skogsbrandskatastroferna? Av lägereldarna? – ”Vad skulle det vara för lägereldar här”, svarar Nikifor. ”Om sommaren finns här ingen levande varelse och då går vägen utmed flodbädden. Skogsbranden orsakas av molnen. Blixten slår ned och antänder. Eller ett träd gnider sig mot ett annat, tills det börjar brinna – vinden vaggas det fram och tillbaka, och om sommaren är träet torrt. Släckningen? Vem skulle släcka här? Vinden driver lågorna framåt och vinden släcker dem också. Kådan på ytan brinner upp, barken skalas av, barren brinner upp, men stammen blir stående kvar. Efter två år torkar roten och stammen börjar falla isär...”

Det står här många kala stammar, som är fallfärdiga. Många håller sig upprätt endast genom grannens grenar. Men en av dem var nära att falla ned över vägen, fast den hejdades, gud vet hur, när toppen endast var ungefär 3 arsjin från marken. Man måste huka sig ned för att inte slå i skallen. Återigen kommer ett stråk mäktiga granar och sedan en sänka längs floden.

– I sådana sänkor är det på förvåren mycket bra att fånga änder. Då flyger de upp och ned här. Efter solnedgången spänner man ett nät över en sådan sänka, från trädtopp till trädtopp. Det finns sådana stora nät, sådana där släpnät. Man lägger sig under trädet. Änderna flyger i en hel svärm ned i sänkan och i skymningen trasslar de in sig allesammans i nätet. Sedan drar man i ett snöre, nätet faller till marken och täcker hela bytet. På så sätt kan man fånga ända till 50 stycken. Men då måste man skynda sig med ihjälbitningen...

– Ihjälbitningen?

– Man måste ju döda dem för att de inte ska flyga. Nå, så biter man sönder huvudena på dem ovanifrån, men då gäller det att raska på. Blodet rinner om läpparna på en... Naturligtvis kan man också slå ihjäl dem med en käpp, men med tänderna är det mycket säkrare...

Jag hade gjort den observationen att alla renar liksom alla ostjaker hade likadana ”ansikten”. Men jag övertygade mig snart om att vart och ett av de sju djuren hade sin egen fysiologi och lärde mig skilja på dem. Ibland förnimmer jag en öm känsla för dessa beundransvärda djur, som nu redan fört mig 500 verst närmare järnväg.

Vår sprit har tagit slut och Nikifor är nykter och knarrig. Osijaken sjunger sin visa om bastrepet. Somliga stunder förefaller det mig uteslutande underbart att det är jag, just jag och ingen annan, som förrirat sig till dessa nejder. De här två slädarna, de sju renarna och de två männen – allesammans ilar framåt för min skull. Två människor, två fullvuxna människor har lämnat

hus och hem och utstår allsköns vedermödor under vägen, därför att en tredje av något skäl behöver det, en främling, en människa som är främmande för dem bägge.

Sådana ömsesidiga förbindelser finns det över allt. Men ingenstans kan de fångsla inbillningskraften så starkt som här i "taigan", där de träder i dagen under så primitiva och påtagliga former...

Oskuld och bildning i ödemarken

Efter renarnas nattbete for vi förbi kojorna vid Saradei och Menk-Ja-Paul. Först vid Changlas gjorde vi ett uppehåll. Här är folket om möjligt mer förvildat än i de andra kojorna. Allt förekommer dem förbluffande. Mina husgerådssaker, min sax, mina strumpor, slädtäcket – allt sätter dem i den mest häpnande förvåning. Vid anblicken av vart nytt föremål kraxar de till allesammans. För att orientera mig bredde jag ut framför mig en karta över guvernementet Tobolsk och läste högt upp namnen på alla orter och floder. De hörde på med gapande munnar och när jag slutat, förklarade de i korus – Nikifor översatte – att det var alldeles riktigt. För tillfället hade jag inga slantar, men till tack för lämnat härbärge gav jag var och en av karlarna och kvinnorna tre cigaretter och en karamell. Alla blev nöjda. En gammal ostjak-kvinna, mindre ful än de andra och mycket livlig, hade bokstavligen förälskat sig i mig, d. v. s. i alla mina saker. Och man såg på hennes leende, att hennes känsla var en helt oegennyttig hänryckning över företeelserna från en annan värld. Hon hjälpte mig att stoppa slädtäcket om fötterna, varpå vi tog avsked av varandra genom att ta i hand och säga varandra ett par sötord var och en på sitt språk.

– Skall duman snart sammanträda, frågade mig Nikifor helt oväntat.

– Den sammanträdde redan i förrgår...

– Aha... Vad kommer man att säga där? Man borde tala förstånd med dem, bringa dem till förnuft, annars ska tusan ta dem. Oss har de alldeles satt under piskan. Mjölet t. ex. har kostat 1 rubel och 50 kopek, men nu, säger ostjaken, nu kostar det 1 rubel och 80 kopek. Hur ska man kunna leva med sådana priser? Och oss syrjener pukar man särskilt: får man ett lass halm, så heter det: Betala! Får man en famn ved, heter det: Betala! Ryssarna och ostjakerna säger: Landet är vårt! Duman skulle inskrida för den saken. Vår polis-överkonstapel, den går väl an – han har fart i sig, men kommissarien, den passar oss inte.

– Duman kan inte göra mycket för den saken – då bleve den upplöst.

Ja, det är just det att den kan bli upplöst, bekräftade Nikifor och tillfogade en kötted, vars uttrycksfullhet förre guvernören i Saratov Stolypin kunde ha avundats honom.

Till Njaksimvolis hyddor anlände vi på natten. Här kunde vi byta renar och jag beslöt att låta göra detta trots Nikifors protester. Han höll envist på, att vi skulle begagna renarna från Ourvi utan ombyte. Han kom med de vansinnigaste argument och lade alla möjliga hinder i vägen för överenskommelsen. Jag undrade länge över hans uppträdande, till dess jag begrep att det var om återfärden han hade omsorg: med renarna från Ourvi ville han göra återfärden till nomadtältet, där han kvarlämnat sina egna. Men jag gav inte efter och så lejde vi för 18 rubel utvilade renar till Nikito-Ivdelsk, en stor guldgrävarby i Ural. Det är den sista delen av renregionen. Därifrån skall jag åka efter häst ytterligare 150 verst till järnvägen. Från Njaksimvoli till Ivdelj räknar man 250 verst – en dags och en natts rask färd.

Här upprepades samma historia som i Ourvi: det är nattetid omöjligt att fånga in renarna. Och så måste vi övernatta.

Vi tog in i en fattig syrjens koja. Husbonden hade förut haft tjänst hos en köpman, men hade inte kunnat dra jämt med honom och satt nu utan tjänst eller arbete. Han väckte strax min förvåning på grund av sitt bildade, bland bönder icke vanliga tal. Vi kom i samspråk. Han talade med full insikt om möjligheterna för en upplösning av duman och om regeringens utsikter för ett nytt lån. Bland annat begärde han upplysning av mig, om Herzens arbeten utkommit. På samma gång är denna bildade person den mest oförfalskade bonde. Han rör inte ett finger för att biträda sin hustru, som sköter om hela familjen. Hon bakar brödet och ugnen fylles två gånger under 24 timmar. Ved och vatten skaffar hon själv in. Dessutom har hon omsorgerna om barnen. Hela den natt vi tillbragte hos dem fick hon heller inte en timmes sömn. Bakom brädavbalkningen brann en liten lampa, och av bullret hördes det att något ansträngande arbete med baket ägde rum. På morgonen var hon åter i farten, satte på samovaren, klädde barnen och räckte mannen de torra renhudsskorna.

– Varför får ni ingen hjälp av er man, frågade jag henne, då vi var ensamma inne.

– Han har inget ordentligt arbete. Fiska kan han inte här. Jakt är han inte van vid. Plöjer gör man inte här: i fjol var första gången som grannarna försökte plöja. Vad ska han göra? I hushållet arbetar inte våra män. Och lata är de, det kan man verkligen säga, och i det fallet är de inte mycket bättre än ostjakerna. Därför gifter sig de ryska flickorna heller aldrig med syrjener. Varför skulle de sticka huvudet i snaran? Det är bara vi syrjen-kvinnor, som är vana vid det.

– Men gifter sig syrjen-flickor med ryssar?

– Så mycket de vill. De ryska bönderna gifter sig gärna med våra kvinnor, eftersom ingen kan arbeta så bra som en syrjen-kvinna. Men en rysk flicka gifter sig aldrig med en syrjen. Det har aldrig förekommit.

– Ni sade mig att edra grannar försökt plöja. Nå, fick de bra skörd?

– Ja, det fick de. En sådde halvtannat pud råg och fick 30 pud i skörd. Den andre sådde 3 pud och fick 20 pud. Härifrån till åkern är 40 verst.

Njaksimvoli var den första ort på min väg, där jag hörde talas om försök till jordbruk.

Ett hotfullt tillbud

Det lyckades oss först på eftermiddagen komma därifrån. Den nye körsvennen hade alla de andra likt lovat att ge sig upp vid första dagningen, men i verkligheten kom han med renarna först vid 12-tiden på middagen. Han skickade en pojke med oss på vägen.

Solen sken bländande klart. Det gjorde ont i ögonen och till och med ögonlocken genom-borrades av de glödande strålarna. På samma gång blåste det så pass kallt, att töandet hindrades. Först inne i skogen fick ögonen lindring. Skogen är likadan som förut. Vi ser också många spår efter djur, som jag med Nikifors tillhjälp lär mig skilja på. Där har en hare gjort några krångliga bukter. Här återigen syns en anhopning av spår och från den fortsätter andra spår strålförmigt i alla riktningar. Man skulle kunna tro att där under natten hållits rådsförsamling och att de av en patrull överraskade hararna skingrat sig i alla väderstreck. Rapphöns finns här också i mängd och man ser överallt avtrycken av deras spetsiga klor i snön. Längs vägen går en trettio steg lång jämnlöpande linje av rävens smygande spår. Och därborta på snötäcket ned åt floden har de grå vargarna gått i gåsmarsch, alla i samma spår. Spidda överallt ser man de knappt märkbara spåren av skogsråttan, och den lätta hermelinens steg har lämnat spår efter sig, påminnande om avtrycken av knutarna på ett snöre. Här korsas vägen av en rad väldiga fördjupningar: det är av älgens tunga steg.

På natten gör vi halt, släpper lös renarna, tänder lägerelden, dricker te och om morgonen väntar jag ännu en gång i feberaktig spänning renarnas infångande. Innan Nikifor steg upp för att hämta dem, sade han mig att en av dem tappat sin klave.

– Har han alltså löpt sin väg?

– Tjuren är här, svarade Nikifor och började genast bli ovetting mot renägaren, som inte tagit med någon sorts redskap på vägen: varken snara eller fånglina. Jag förstod att det inte stod väl till.

Först blev tjuren infångad, då han händelsevis närmat sig släden. Nikifor härmade renarnas frustande för att ställa sig in med djuret. Renen korn ganska nära, men så fort han såg en misstänkt rörelse, störtade han bort igen. Detta upprepades en tre gånger. Slutligen lade Nikifor ut ett rätt kort rep, som han lösgjort från släden, och dolde det med snö. Sedan började han omigen sina locktoner genom att fnysa och kurra.

När renen nu försiktigt närmade sig, drog Nikifor snabbt i repet och strax befann sig kavlen i snaran. Den fångade renen fördes bunden till de andra i skogen som en slags parlamentär. På detta sätt förflöt en god timme. I skogen hade det blivit ganska ljus. Då och då hörde jag människoröster på avstånd. Sedan blev det tyst igen. Hur var det med den ren som hade tappat sin kavle? Under färden hade jag fått lärrika underrättelser om hur man kanhända i tre dagars tid hade måst leta efter bortsprungna renar.

Nej, ingen kommer med renen!

Vi hade fått in alla renarna utom ”den frie”. Den gick fortfarande lös omkring oss utan att låta sig förledas av någon sorts smicker. Nu närmade den sig självmant de fångna renarna, ställde sig bredvid dem och nosade i snön. Nikifor smög sig krypande fram och grep den i benet. Den försökte slita sig lös, men föll omkull liksom mannen. Det blev annat av! Nikifor avgick emellertid med segern.

Brännvin och politisk bildning.

Vid sjutiden på morgonen anlände vi till Souvada. Tre av kojorna var tillbommade och endast en bebodd. På ett par bjälkar låg en skjuten älgkos jättekropp, och ett stycke längre bort – en slaktad vildhjort. Stycken av det blånade köttet låg på det rökiga taket och mitt ibland dem – två små älgkalvar som uttagits ur moderns mage. Kojans invånare var fulla och sov i en lång rad på golvet. Kojan var stor, men otroligt smutsig och utan någon sorts möbler. I gluggen satt en sprucken isskiva, som utifrån stöddes av pinnar. På väggen hängde porträtten av de tolv apostlarna, alla tsarerna och en affisch om gummifabrikat.

Nikifor gjorde själv upp eld på härden. I röken reste sig en ostjak-kvinna raglande. Bredvid henne sov tre barn, det ena ett dibarn. De senaste dagarna hade man jagat med gott resultat. Utom älgen hade man nedlagt sju vildhjortar.

Sex av de senare låg ännu i skogen.

– Varför står det överallt så många tomma kojor, frågade jag Nikifor, då vi lämnat Souvada.

– Av olika orsaker... Om någon dött i en koja, så kan en ostjak inte mer bo i den – antingen säljer han den eller bommar han till den eller bygger han nytt på tomten. Detsamma gäller, om en kvinna, medan hon har sin månadsrening, träder in i hyddan – då är det ute med den och då måste han byta hydda. Under den där tiden bor kvinnorna avskilda i tält... Vidare dör ostjakerna ut allt starkare... Därför står kojorna tomma.

– Hör ni, Nikifor Ivanovitj, kalla mig inte mer för köpman... När vi kommer till verken så ska ni säga, att jag är en ingenjör tillhörande expeditionen G. Har ni hört talas om den expeditionen?

– Nej, det har jag inte.

– Ser ni, det finns ett projekt till en järnväg från Obdorsk till Ishavet för att man skall kunna frakta sibiriska varor sjöledes till utlandet. Ni ska alltså säga att jag i det ärendet rest till Obdorsk.

Dagen led mot sitt slut. Till Ivdelj var det knappa 50 verst. Vi anlände till de voguliska kojorna vid Oika-Paul. Jag bad Nikifor gå in och se efter, hur där såg ut. Han kom tillbaka efter tio minuter. Jag fick veta att kojorna var fulla av folk. Alla var druckna. De inhemska vogulerna söp samman med ostjaker, som fraktade köpmännens varor till Njaksimvoli. Jag nekade att gå in i kojan av fruktan för att Nikifor skulle suppa sig ohjälpligt full. Jag ska inte suppa, sa han, jag ska bara köpa mig en flaska att ha på vägen.

En stövtäckt bonde närmade sig vår släde och frågade Nikifor någonting på ostjakiska. Jag förstod inte samtalet, förrän i det ögonblicket det från bägge sidor levererades en salva äkta ryska kraftuttryck. Mannen, som kommit fram till oss var halvnykter. Nikifor, som nu gått in i kojan för att skaffa upplysningar, hade på en kort stund hunnit med att göra sig kvitt den önskvärda jämnvikten. Jag blandade mig i samtalet. Vad ville han, frågade jag Nikifor, eftersom jag antog att mannen han talade med var en ostjak. Men denne svarade själv. Han vände sig till Nikifor med den sedvanliga frågan: Vem är den resande och vart ska han fara? Nikifor bad honom dra åt helvete, och den uppmaningen blev grundvalen för det fortsatta meningsutbytet.

– Vem är ni: ostjak eller ryss? blev min fråga.

– Ryss, ryss... Jag heter Sjiropanov, från Njaksimvoli. Ni är kanske från G.-kompaniet, frågade han mig.

Jag blev förbluffad.

– Ja, just. Men hur kan ni veta det?

– Från Tobolsk blev jag ditbjuden, när den första utforskningen av vägen skulle göras. Då var där en engelsman, en ingenjör, Charles Williamovitj... hans efternamn har jag glömt...

– Putman, sade jag på måfå.

– Putman? Nej, inte Putman... En fru Putman fanns där, men den här hette Kruse.

– Och vad gör ni nu?

– Jag är anställd hos Sjulgin i Njaksimvoli som handelsbiträde och reser nu med hans varor. Men nu har jag varit sjuk i tre dagar. Jag har ont i hela kroppen...

Jag erbjöd honom medikamenter. Vi måste gå in i kojan.

Elden på härden var nära släckt och ingen brydde sig om den. Det var nästan mörkt. Kojan var full av människor. De satt på britsarna, på golvet eller stod här och där. Kvinnorna skylde enligt bruket halva ansiktet vid anblicken av en nyinträdande. Jag tände ett ljus och lagade till en dosis salicylnatron åt Sjiropanov. Strax omringades jag från alla sidor av fulla eller halvfulla ostjaker och voguler, som klagade över sina sjukdomar. Sjiropanov agerade tolk, och jag gav mot alla sjukdomar samvetsgrant salicylnatron och kinin.

– Är det sant att du bor där tsaren bor, frågade mig på bruten ryska en gammal utmärglad och småväxt vogul.

– Ja, i Petersburg, svarade jag.

– Jag har varit på utställningen, jag såg alltihop, såg tsaren, såg polismästaren, såg storfurstarna...

– Reste ni med i en deputation? I vogulska dräkter?

– Ja, ja, ja... nickade alla bekräftande.

– På den tiden var jag ung och stark... Nu har jag blivit gammal och sjuklig.

Jag gav honom medicin också. Ostjakerna blev mycket nöjda: tryckte mina händer, bjöd mig tio gånger om på brännvin och blev mycket bedrövade över mitt nekande. Vid härden satt Nikifor, drack den ena koppen efter den andra, te och brännvin omväxlande. Jag gav honom då och då en vältalig blick, men han samlade sitt intresse kring koppen och låtsades inte se mig. Jag måste vänta, tills Nikifor släckt sin törst med ”te”.

I Ivdelj tog vi in hos Mitrij Mitrisj Ljalin, en förträfflig karl. Han har från verket tagit hem nya böcker, en folkkalender och en tidning. I kalendern finns noggranna taxeringsuppgifter: den som har 200,000, 150,000 o. s. v. i inkomst. ”För vad, om jag får fråga? Jag går inte in på allt det där. Jag känner er inte, min herre, men nu säger jag er rent ut: jag... behöver inte... vill inte... till vilken nytta förresten... Den 20 sammanträdde duman. Den blir mycket bättre än den föregående. Vi får se, vi får se vad herrar ’socialer’ kommer att göra... Det blir väl femtio man ’socialer’ och halvtannat hundra folkpartister och en hundra kadetter... Mycket få svarta...”

– Med vilket parti sympatiserar då ni, om jag törs fråga, undrade jag.

– Till min övertygelse är jag socialdemokrat... därför att socialdemokratin ser allting från vetenskaplig synpunkt.

Jag nöp mig i armen. Mitt i den öde ”taigan”, i en smutsig koja bland druckna voguler, förklarar en liten byockrares biträde att han av vetenskapliga skäl är socialdemokrat. Jag måste erkänna att jag erfor en känsla av partistolthet.

– Det är skada att ni gömmer er i denna övergivna och supiga omgivning, sade jag till honom med djupt deltagande.

– Vad vill jag göra? Jag tjänade tidigare i Barnaul, men den platsen förlorade jag. Jag är familjeförsörjare.

Och så måste jag fara hit. Men när man lever bland vargar, måste man tjuta med dem. Den gången fick jag avstå från att fara med G-expeditionen, men nu gör jag det med nöje. Om ni skulle ha användning för mig, så skriv till mig.

Jag råkade i förlägenhet och ville säga honom, att jag alls ingen ingenjör var och inte heller medlem av expeditionen utan en biltog ”social”... Men jag betänkte mig och teg.

Det var tid att sätta sig i släden. Vogulerna omringade mig utanför, med det brinnande ljuset, som jag på deras bön skänkt dem. Det var så stilla att ljuset inte blåste ut. Vi tog adjö av varandra flera gånger och en ung ostjak försökte till och med kyssa mig på handen. Sjiropanov kom med ett vildhjordsskinn och lade det på släden som present. Han ville inte ta emot någon betalning och till slut gav jag honom en flaska rom, som jag ”för alla eventualiteter” hade reserverat. Äntligen kom vi i väg.

Nikifor blev åter språksam. Han berättade mig för hundra gången, hur han varit hos sin bror och att Nikita Serapjonytj kom dit – ”en präktig bonde!” – och hur han, Nikifor, först hade nekat, men vicekorpral Suslikov då givit honom fyra rubel och sagt: ”Res med honom” och hur farbror Mikael Jegorovitj – ”en präktig bonde” – sagt till honom: ”Fårskalle! Varför sa du mig inte genast att du skulle köra den där passageraren”... När Nikifor slutat började han omigen: ”Jag vill nu öppet och fullständigt säga er det... Jag satt hos bror min, Pantelei Ivanovitj och var inte drucken, endast upplivad som nu. Nå, det gör ingenting, jag satt där. I detsamma kommer Nikita Serapjonytj.”...

– Ja, det är bra, Nikifor Ivanovitj, snart är vi framme. Jag tackar er. Jag ska aldrig glömma era tjänster. Om det varit möjligt, skulle jag till och med ha låtit trycka i tidningarna: ”Jag står i den största tacksamhetsskuld till Nikifor Ivanovitj Chrjenov. Utan honom skulle det aldrig ha lyckats mig att komma därifrån.”

– Varför skulle det inte varit möjligt?

– För polisen förstås.

– Ja, det är sant... Men roligt vore det. En gång blev mitt namn tryckt i tidningen...

– Varför då?

– Det förhöll sig så att en köpman från Obdorsk hade tillägnat sig sin systers förmögenhet och jag – jag måste ju tillstå sanningen – hade hjälpt honom. Nå, det var då inte direkt hjälp utan så att... jag hade bara hjälpt honom lite grand. När du har pengarna hos dig, sade jag till honom, har du alltså fått dem av Gud. Är det inte sant?

– Ånej, inte alldeles.

– Gott... Alltså, jag hade hjälpt honom lite grand och ingen visste om det utom en passagerare, Peter Petrovitj Vaklakov, en fähund. Han spårade opp det. Han gick och satte in i tidningen: En tjuv, köpmannen Adrianov, har stulit pengarna och en annan tjuv, Nikifor Chrjenov, har hjälpt till att sopa igen spåren efter stölden. Så stod det tryckt, det är alldeles sant...

– Att ni inte stämde honom inför rätta för falsk beskyllning, röt jag till Nikifor. En minister, ni har kanske hört talas om honom, Gurko, hette han, hade begått en stöld eller hjälpt till att göra det. När nian ertappade honom, ställde han den som upptäckt honom till laga ansvar för falsk beskyllning. Så borde ni också ha gjort.

– Jag ville det nog, men det gick inte: han är min bästa vän... han gjorde det inte av elakhet utan bara på skämt... det är en rivande karl, som förstår sig på allting. Allt nog – ingen riktig människa, utan en filur.

Sista sträckan efter renar

Ungefär klockan 4 på natten anlände vi till Ivdelj. Vi tog in hos Dimitrij Dimitrievitj Ljalin som Sjiropanov hade rekommenderat mig som ”narodnik” (anhängare av folkpartiet). Han visade sig vara en hjärtlig och vänlig person, som jag här gärna vill uttrycka min tacksamhet för.

– Vi lever här ett stillsamt liv, sade han mig vid teet.

– Inte ens revolutionen (övers:s anm.: 1905) har berört oss. Vi intresserar oss naturligtvis för händelserna och följer med dem i tidningarna, sympatiserar med framstegsrörelsen, skickar vänstermän till duman, men oss själva har revolutionen inte hjälpt på benen. Vid verken, vid malmgruvorna var det strejk och demonstrationer. Men vi lever stillsamt och har inte ens

någon polis utom bergsdirektören. Telegrafen börjar först vid Bogoslovskiverken och just där börjar också järnvägen, ungefär 130 verst härifrån. Om det finns förvisade här? Ja, vi har också några stycken: tre livländare, en lärare, en cirkusatlet. De arbetar alla och har inga särskilda behov. De lever stillsamt som vi, invånarna i Ivdelj. Vi gräver guld och om kvällarna sitter vi hemma vid härden... Härifrån kan ni utan risk fara till Rudniki. Ingen kommer att anhålla er: man kan resa med Semstvoposten eller också själv hyra en släde. Jag ska söka ut en körkarl åt er.

Jag tog avsked av Nikifor. Han kunde nu knappt stå på benen.

– Pass på, Nikifor Ivanovitj, sade jag till honom, att inte snapsarna bringar er i olycka på hemvägen.

– Det gör ingenting... Står sig magen, så står sig ryggen, blev det svar han gav mig med på färden.

Framme vid Perm-banan och åter i Petersburg

Här slutar egentligen den ”heroiska” perioden av historien om min flykt – färden efter renar över ”taiga” och tundra på en sträcka av 700 800 verst. Flykten visade sig i sina riskablaster delar tack vare gynnsamma omständigheter mycket enklare och mer prosaisk än den föreföll mig, då den ännu endast var ett projekt, och än den föreföll utomstående personer, om man skulle döma efter några tidningsnotiser. Den fortsatta resan liknade inte alls en flykt. En stor del av vägen till Rudniki tillryggalade jag i en släde samman med en uppördstjänsteman, som företagit en inspektion av utminuteringsställena. I Rudniki förfrågade jag mig hos några personer om risken av att härifrån resa på järnväg. Platsagitorerna skrämde mig mycket för lokalt spionage och rådde mig att först dröja en vecka i Rudniki och sedan i sällskap med ett flertal slädar resa till Solikamsk, där allt borde vara fullkomligt riskfritt. Jag följde inte rådet och ångrar inte detta. Den 25 februari satte jag mig i Rudniki i kupén på den smalspåriga järnvägen och tog, efter 24 timmars långsam resa, tåget på Perm-järnvägen vid Kusjva station. Därifrån for jag över Perm, Vjatka och Vologda till Petersburg, dit jag ankom den 2 mars på aftonen. Alltså hade jag måst göra en 12 dygn lång resa för att skaffa mig möjlighet att fara i droska över Nevskij-Prospekt. Det var alls ingen lång tid: resan ”ditbort” hade tagit en månad.

På uraliska bibanan var min situation långt ifrån säker: där observeras varje ”främmande” person och jag kunde på grund av ett telegram från Tobolsk bli häktad på vilken station som helst. Då jag 24 timmar senare befann mig i Perm-banans bekväma kupé, kände jag strax att jag vunnit min sak. Tåget passerade samma stationer, där för kort tid sedan gendarmer, bevakningsmän och lantpoliser med så stor högtidlighet mottagit oss. Men nu gick min färd i en rakt motsatt riktning och jag reste med helt andra känslor. I första ögonblicket föreföll mig den rymliga och nästan tomma kupén trång och kvav. Jag gick ut på plattformen, där blåst och mörker rådde, och ur mitt bröst trängde ett ovillkorligt högt rop av fröjd och frihetskänsla.

Och tåget på Perm-Kotlassbanan förde mig framåt, framåt och alltjämt framåt...

(Översättning [från tyska]: Per Freudenthal)